

Orpana

2/2017

Kartanoiden kankurit
ja muita käsityöläisiä

Tampereen seudun sukututkimusseura

Hallitus (*) ja toimihenkilöt

Puheenjohtaja	Jorma Lappalainen*, p. 040 555 0676, jorma.lappalainen@tamsuku.fi
Varapuheenjohtaja ja ohjelma-asiat	Tiina Miettinen*, tiina.miettinen@tamsuku.fi
Sihteeri	Sara Lundén*, p. 050 561 4920, sara.lunden@tamsuku.fi
Talousvastaava	Marja-Terttu Koskinen*, marja-terttu.koskinen@tamsuku.fi
Webmaster ja jäsenasiat	Heikki Nurmi*, p. 044 016 0652, heikki.nurmi@tamsuku.fi
Retket	Tuija Soini, p. 050 534 3882, tuija.soini@tamsuku.fi
Postitustehtävät	Jorma Lappalainen*, p. 040 555 0676, jorma.lappalainen@tamsuku.fi
Kirjastonhoitaja	Marja-Leena Kuusi, katso tiedote kirjastosta: www.tamsuku.fi
Julkaisujen ja muun materiaalin tilaukset	Jorma Lappalainen*, p. 040 555 0676, jorma.lappalainen@tamsuku.fi
Seuran postiosoite	Tampereen seudun sukututkimusseura ry Mustoontie 174, 36120 Suinula
Seuran sähköpostiosoitteet	Hallituksen jäsenten ja toimihenkilöiden sähköpostiosoitteet ovat muotoa etunimi.sukunimi@tamsuku.fi
Seuran www-osoite	www.tamsuku.fi
Seuran tiliyhteys	FI03 1146 3007 2090 98
Orpana	Jäsenlehti
Toimittaja	Markku Uusitalo*, p. 050 310 9970, markku.uusitalo@tamsuku.fi
Taitto	Markku Uusitalo*, p. 050 310 9970, markku.uusitalo@tamsuku.fi
Painatus	Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä
Numero	2/2017, julkaisupäivä 2.9.2017, nro 86 vuodesta 1979
ISSN	0359-128X
Etusivu	Keväinen pellavapelto, Wikimedia commons Pellavaliina, Wikimedia commons
Takasivu	Aunus kangaspuut ja Emmentaler Käse, Wikimedia commons
Ilmestyminen	Kaksi numeroa vuodessa. Tammikuussa 2018 ilmestyvään lehteen tarkoitettu aineisto pitää olla toimituksessa marraskuussa 2017.
Vastuu sisällöstä	Orpanan kirjoittajat vastaavat tekstiensä sisällöstä ja kuvien käyttöluvista.

Puheenjohtaja

Miksi sukututkimus alkaa kiinnostaa vasta kun ikää karttuu riittävästi?

Tämähän on meille tuttu juttu, että sukututkimusharrastuksen piirissä ja myös sukututkimusjärjestöissä enemmistö jäsenistä on varttuneita kansalaisia, useimmiten eläkeläisiä. Mutta mikä sitä selittäisi?

Yksi hyvä selitys on gerotranssendenssi, käsite, joka tuli vastaan lukiessani Antti Eskolan Vanhuus-kirjaa.

Uppsalan yliopiston sosiologian emeritusprofessori ja vanhuustutkija Lars Tornstamin kehittämä käsite gerotranssendenssi tarkoittaa ikääntymisen myötä tapahtuvaa muutosta. Sanaan ei liity uskonnollista tai metafyyistä sisältöä. Gerotranssendenssi alkaa jo keski-ikässä ja Tornstamin mukaan se on ”vaihe luonnollisessa kehityksessä kohti kypsyyttä ja viisautta”.

Gerotranssendenssia nopeuttava tekijä voi olla esimerkiksi kriisi, jonka jälkeen nuorekin ihmisen on rakennettava uusi elämäntähtäys.

Gerotranssendenssi tuo mm. tällaisia muutoksia:

1. Menneisyys voi olla vahvasti läsnä. Ikääntynyt ihminen ajattelee yhä enemmän lapsuuden kokemuksia ja pyrkii tulkitsemaan niitä

elämän varrella kertyneen kokemuksen pohjalta.

2. Ihmisen suhde esi-isiin muuttuu. Ihminen kokee olevansa ”lenkki sukupolvien ketjussa”. Kiinnostus sukututkimukseen ja omiin juuriin saattaa herätä. Tunne ja ”vetovoima” menneeseen voi olla hyvin vahva.

3. Ihminen saattaa vapautua kuolemanpelosta, hän pelkää kuolemista ei kuolemaa.

4. Musiikin ja kuvataiteen merkitys kasvaa. Emotionaalisuus lisääntyy, pienemmät ja arkisemmat asiat antavat iloa elämään. Ihminen kokee olevansa yhtä luonnon ja maailmankaikkeuden kanssa. Lasten ja lastenlasten kautta nykyisyyden ja tulevaisuuden sekä elämän ja kuoleman rajat murtuvat.

Eli kun ihminen kiinnostuu sukututkimuksesta, se on merkki kypsyydestä ja viisaudesta. Hieno ilmiö.

Lisätietoa: Tornstam, L. 2005. Gerotranscendence. A Developmental Theory of Positive Aging. Springer Publishing Company Inc. New York.

Jorma Lappalainen

Kartanon kankurit

Seija Pessi

Kun ajelen Sahalahdelta Kuhmalahden suuntaan, avautuu Haapaniemen kylän kohdalla peltomaisema, jonka keskellä virtaa pieni joki, Myllyoja. Maisemassa ei ole mitään erikoista, mutta se sykehdyttää mieltäni, koska sukujuuriani asui näillä tienoilla 300 vuotta sitten.

Esi-isäni Arved Johaninpoika ja muutamat hänen jälkeläisensä toimivat kankureina aatelisen Qvanten-suvun omistamassa Haapaniemen kartanossa. Kartano, Mylly ja Vähä-Luhtisen torppa ovat sukuni vanhoja asuinpaikkoja, joita kylästä etsin.

Kankuri Arved

Sukutarinani Sahalahdella alkaa kankuri Arvedista, joka 1700-luvun alussa oli otettu Haapaniemen kartanoon palvelukseen. Hänen nimensä oli henkikirjassa vuonna 1707 ja monena vuonna sen jälkeenkin. Tullessaan kartanoon Arved oli jo kolmikymmenvuotias ja ehtinyt hankkia hyvän ammattitaidon. Sen vuoksi oletan, että hän oli jo aikaisemmin saanut kankurin oppinsa muualla ehkä jossakin kartanossa. Hänen sukujuuriaan en ole pystynyt selvittämään. Sahalahdelta ei ole 1700-luvun alusta säilynyt rippikirjoja, mutta myöhemmästä kirkonkirjasta ilmenee, että Arved Johaninpoika oli syntynyt elokuussa 1677. Hänen nimensä kirjoitettiin joskus myös Arfved tai Arvid, isänimi Johansson.

Kankuri Arved löysi kartanon nuorten naisten joukosta puolison, mistä kirkonkirja, vihittyjen kirja kertoi vuonna 1711.

Haapaniemen kartano

Kartanoa omisti von Qvanten-suku. Haapaniemi oli aateliskartano, jossa vietettiin herrasväelle soveliaista elämää. Siellä tarvittiin kankuri, erityinen ammattimies, kutomaan pöydänpeitteitä, tuplatakkeja ja räälliliinoja sekä eniten tietysti kaksiniitistä pellavapalttinaa eli liinaa. Ruutukuvioinen pellavakangas oli Hämeessä rälliä. nimitys tulee ruotsinkielien sanasta dräll.

Sahalahden pitäjän historiassa kerrotaan Haapaniemen rakennuksista ja viljelyksistä ennen isonvihan aikaa. Kartanossa oli

kaksi asuinrakennusta, isommassa oli sali ja neljä kamaria ja pienemmässäkin neljä kamaria. Tilaa riitti myös kankurin kangaspuille, sillä rakennuksiin kuului myös pirtti, leivintupa, keittokota, sauna ja mallassauna sekä monet eläinsuojat.

Haapaniemen kartanoa asuttiin vielä 1707 voimaperäisesti, vaikka Suuri Pohjan sota oli alkanut jo 1700. Töissä oli kankurin lisäksi neljä renkiä ja kolme piikaa. Kartanoa omisti majuri Henrik Johan von Qvanten, joka sodan aikana oli joutunut Ruotsin armeijan joukoissa kauas pois kotomaastaan. Kesäkuussa 1709 Henrik von Qvanten kaatui Ukrainassa Pultavan taistelussa. Hänen leskensä, kartanon Rouva Anna Helena Ramsey, jäi asumaan Haapaniemen kartanoon. Palvelusväki väheni

entisestä ja 1712 maita viljelemään tuli lampuoti Petteri vaimonsa Annan kanssa.

Kankuri Arved asui jatkossakin kartanon alustalaisena. Seuraavana vuonna vihkimisen jälkeen pappi sai merkitä Sahalahden kastekirjaan kankurin perheestä tärkeän tapahtuman, ensimmäisen lapsen syntymän. Tapana oli, että syntyvän lapsen kummeiksi pyydettiin sukulaisten lisäksi arvohenkilöitä. Kankuri oli arvostettu ja hyvissä väleissä isäntäväen kanssa, koska kartanon herrasväki suostui pojan kummeiksi.

Elokuun 3. päivänä vuonna 1712 Arvedille ja Marialle syntynyt poika sai pyhän kasteen ja hänestä tuli isänsä isän kaima, Johan.

Haapaniemen väki sodan jaloissa

Koska Haapaniemen kartanon herrasväki oli 1712 läsnä kastetilaisuudessa, voi päätellä, että he vielä asuivat kartanossa, eivätkä olleet sotaa paossa. Seuraavana kesänä venäläisten sotalaivat purjehtivat Suomen lahdelle ja joukot etenivät Helsingistä sisämaahan päin. Syksyllä sotaa käytiin jo Sahalahden lähiseuduilla, kun venäläiset loka-kuussa 1713 ylittivät Pälkäneellä

Kostian virran. Vihollisjoukkoja tuli Haapaniemen kartanoonkin. He etsivät muonaa ja majapaikkoja. Kartanon komeita härkiä teurastettiin syötäväksi. Aitoja ja hirsirakennuksia purettiin nuotioihin ja polttopuiksi uuneihin. Alkoi venäläisvallan aika, jota jälkipolvet nimittävät isoksi vihaksi.

Haapaniemen isäntäväki lienee ollut paossa, mutta esivanhempani asuivat kartanon mailla muiden alustalaisten kanssa. Venäläisten hävitystyö kartanossa tapahtui heidän silmiensä edessä. Pitäjän historiassa kerrotaan, että Haapaniemen säteri jäi autioksi; sitä ei viljellyt kukaan.

Vainon ajan jälkeen nähtiin, mitä kartanossa oli tapahtunut. Vihollinen oli ryöstänyt rakennuksista sisustuksen, ovet ja ikkunat, lukot ja saranat, viety oli jopa uunien rautapellitkin. Härkätalli, sauna, akanahuone ja nuottakota oli revitty alas.

Pellot olivat nurmettuneet, ojat umpeen kasvaneet ja humalistokin hävitetty. Kartanon vahinkoja isonvihan ajoilta kuvataan laajasti Sahalahden pitäjänhistoriassa.

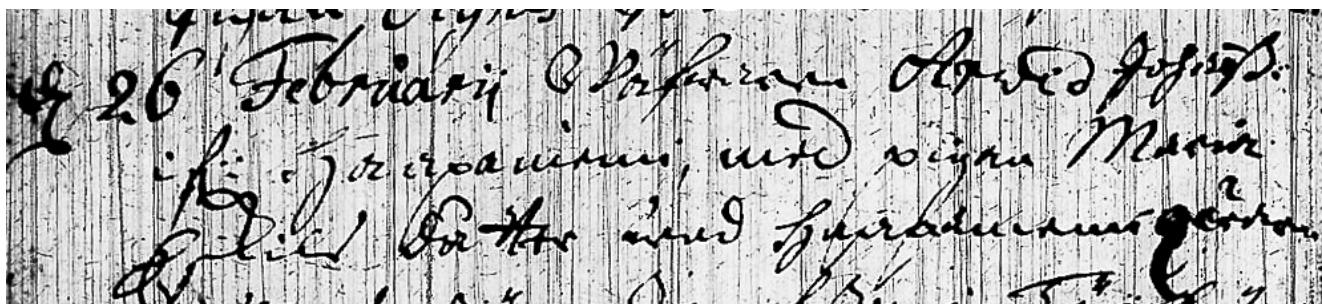
Kun isoviha päättyi, kartanon herrasväki palasi asumaan Haapa-

niemen kartanoon, joka oli pahasti rappeutunut venäläisen miehitysjen vuosina. Leskeksi jäänyt Anna Helena Ramsay meni 1724 uusiin naimisiin everstiluutnantti Otto Ernst Tauben kanssa. Kartano oli Henrik von Qvantenin perikunnan omistuksessa. Hänen poikansa kapteeni Fredrik von Qvanten sai vasta 1733 kartanon hallintaansa, mutta hän hukkui 1743 Tukholmassa heikkoihin jäihin. Häneltä jäi leski Elisabeth von Wallvijk ja useita lapsia. Kartano oli tämän jälkeen vuosia perikunnan omistama. Lampuodit viljelivät kartanon maita ja torpparit tekivät kartanoon päivätöitä.

Arved Johaninpoika ja hänen vaimonsa Maria Eskilintytär elivät koko isonvihan ajan Haapaniemen kylässä.

Muutto Myllylle

Haapaniemen kartanossa oli jo ennen isoavihaa ollut mylly ja saha. Niiden paikan voi nykyisin löytää Mylly-Heikintien varrelta, mutta siellä Myllyojan pienessä koskessa on vain muutamia kivenlohkareita ikivanhan myllyn perustuksista. Isonvihan aikaan myllykään ei saanut olla rauhassa, sillä venäläiset valloittajat olivat vieneet myllystä ja sahasta koneet. Kankuri Arvedin

D. 26 Februarij Wäfwaren Arved Johansson ifr: Haapaniemi, med pigan Maria Eskils dotter und Haapaniemi gården. Sahalahti vihityt, helmikuu 1711

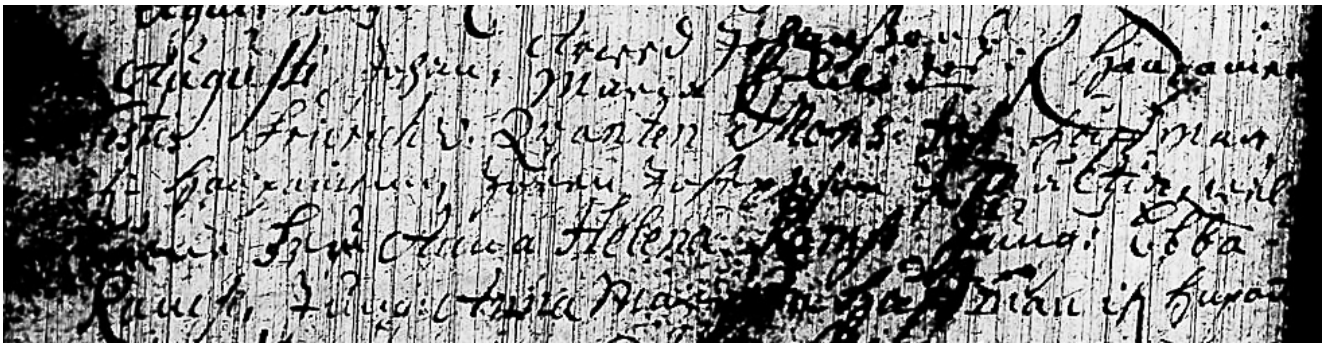
pieni perhe oli hakenut myllyltä suojaa, sillä kastekirjan merkinnän mukaan he asuivat 1714 myllyllä.

Pappi hoiti Sahalahden seurakuntaa ryssän ylivallan ajanakin, mutta levottomia ja sekavia aikoja kuvastaa, että kastekirjan merkinnät muuttuivat puutteellisiksi.

Kun Heikki, Arveden toinen poika, syntyi tammikuun 25. päivä 1714, kastekirjasta ei löydy tietoa syntymäajasta. Se löytyy myöhemmin rippikirjasta. Vajavaisista kastekirjan merkinnöistä ilmenee, että helmikuun 9. päivänä on kastettu Arved Johanssonin poika myllyltä. Merkintää tehdessään pappi on

muistanut pojan nimenkin väärin, And. Myöhemmin kirkonkirjoissa hän on nimeltään Hendrich. Tästä isonvihan aikaan syntyneestä Heikistä kasvoi esi-isäni seuraavassa sukupolvessa.

Seuraavan lapsen kastekirjassa 1716 Arvedin ammatiksi on mer-

Sahalahden kastekirjassa 1712

Augusti, Johan, Arwed Johansson ifr: Haapaniemi, Maria Eskilsdotter, kummit Testes Friedrich w Qvanten, Mons: Joh: Hapman ifr: Haapaniemi, Jören Josepsson ifr: Måltzia, väl ... Fru Anna Helena Ramsaij, Jungfru Ebba Ramsai, Jungfru Anna Margareta Hapman ifr: Haapaniemi

kitty kankuri. Voi vain arvuutella, oliko hänellä isonvihan vuosina kangaspuut jossain pystytettyinä ja oliko hänellä mahdollisuuksia harjoittaa kankurin ammattia. Kenelle hän olisi pellavakankaita kutonut, kun herrasväkikin oli poissa? Venäläisellä miehitysarmeijalla oli omia tarpeita ja ainakin myöhemmin jouduttiin veroparseeliksi maksamaan myös pellavapalttinaa, jota tarvittiin laivojen purjeisiin.

Niinä aikoina kukin koetti tulla toimeen parhaan kykynsä mukaan. Jotkut vetäytyivät kartanosta syrjemmälle torppiin asumaan, jotkut jopa piilopirteihin.

Sahalahden kirkkoherra Hemming Ollonius kuoli 1714 kesken isonvihan aikoja, eikä uutta kirkkoherraa saatu moneen vuoteen. Apupappi

Henric Rauthelius hoiti papin tehtäviä. Hänen ansiotaan lienee, että kastekirjaan on merkitty tarkasti lasten vanhempien ja kummienkin asuinpaikat. Asuinpaikkamerkintöjen avulla olen voinut selvittää jopa vuosien tarkkuudella, missä perheen jäsenet kulloinkin ovat asuneet.

Myllyltä Arvedin perhe siirtyi 1717 asumaan Luhtisiin, yhä kauemmaksi kartanon rakennuksista. Se selviää Arvedin pienen tyttären, Marian kuolintiedoista. Perheen uutena asuinpaikkana mainitaan Luhtinen (Luhtis). Nykyisin Luhtisen asutuksen muistona on pieni maantien pätkä, Luhdintie.

Torppariksi Luhtisiin

Haapaniemen kartanon alustalaisia oli asunut Luhtisissa jo 1600-luvun loppupuolella. Ehkä Arved muutti Luhtisiin entisten asujien torppaan, mutta rakensi sinne aika pian uudisasumuksensa, oman savupirttinsä. Jo vuonna 1719 Luhtisissa oli kaksi yhtä suurta 1/24 manttaalikokoista torppaa, joista toinen oli Arfvedin.

Kastekirjan merkintöjen mukaan Arvedin nuorimmat lapset syntyivät Luhtisissa, mutta SAY:n tiedoissa on vuonna 1727 merkitty, että Arfved Johansson ja Maria Eskilsdotter asuivat Nyby-nimisessä kylän osassa. Sen nimi kirkonkirjassa oli joskus myös suomeksi Usikylä. Erilaiset paikannimet tarkoittavat samaa asuinpaikkaa.

Luhtisen kahdesta torpasta Arvedin asuma sai nimen Vähä-Luhtinen. Sahalahden vanhimmassa rippikirjassa 1753 oli torpan nimenä Lill-Luhtis.

Luhtisen alue sijaitsi Myllyojan varrella, myllystä yläjuoksulle päin. Voimme olettaa, että joen rannat olivat kevättulvan aikaan veden peitossa. Ne kasvoivat luhtaheinää, mistä johtunee alueen nimityskin. Luhtaniityistä oli kuokittu torpan pellokin.

Jokapäiväistä leipää tarvitsi kankurin perhekin. Arved oli ryhtynyt torpparina viljelemään ohraa ja ruista kasvavan perheensä elannoksi.

Arvedin perhe

Vähä-Luhtisen torppa oli Arvedin ja hänen vaimonsa Marian kotina

neljäkymmentä vuotta. Ilmeisesti torpparina ollessaankin Arved jatkoi kankurin ammattia kunnes vanhuus tuli esteeksi. Ainakin vielä 1718 hänen ammatikseen on merkitty väfvare, kankuri.

Vähä-Luhtisessa kasvoivat aikuisiksi Arvedin ja Marian seitsemän lasta: Johan, Henrik, Erik, Liisa, Simo, Joonas ja Anna. Useimmat heistä olivat lapsuusiän ohitettuaan palveluksessa Haapaniemen kartanossa.

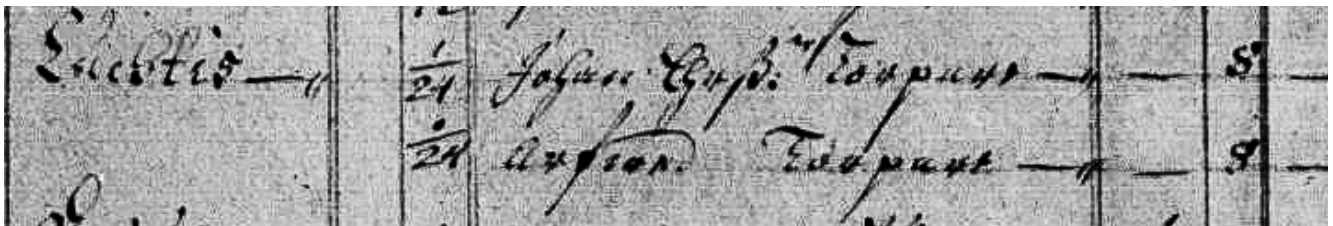
Pojista 1718 syntynyt Erik ja 1723 syntynyt Simo palvelivat kartanossa vuosikautia Qvanten-suvun alaisina. He olivat Haapaniemen kartanossa Fredrik von Qvantenin perikunnan palveluksessa. Rippikirjassa 1753 Erikin ja Simon perhetiedot ovat heti inspehtorin jälkeen, mikä kuvastaa sitä, että he ovat silloin olleet tärkeässä ase-

massa kartanon asumisessa.

Nuorena miehenä Erik Arvedinpojan elämä oli vaihtelevaa, hän oli renkinä kartanossa ja sitten Luhtisissa kototorpassaan setämiehenä ja lopulta torpparina.

Kangasalta Vääksyn kartanosta muutti Haapaniemeen Judit Hannuntytär, joka oli Liuksialan rakuuna Hans Bonden tytär. Tapaninpäivänä 1744 Erik ja Judit menivät naimisiin. Miniänä Judit asui Luhtisissa ja mahdollisesti kutoi kankaita appensa Arvedin opastuksella. Ehkä Judit oli oppinut taidon jo Vääksyssä kankurien parissa asuessaan.

Erikin ja Juditin tytär Elisabeta syntyi Luhtisissa 1746, kummina oli mm. Anna Magdalena von Qvanten. Perheellä oli hyvät yhteydet Haapaniemen kartanoon,

Kylvöluettelo vuodelta 1719. Luhtis 1/24 Johan Gust. Torpare ja 1/24 Arfwed Torpare. Koko taulukosta selviää kylvömäärät. On viljelty ruista, kauraa ja ohraa. Luhtisissa torppari Arfwed kylvi 8 kappaa ruista ja 4 kappaa ohraa.

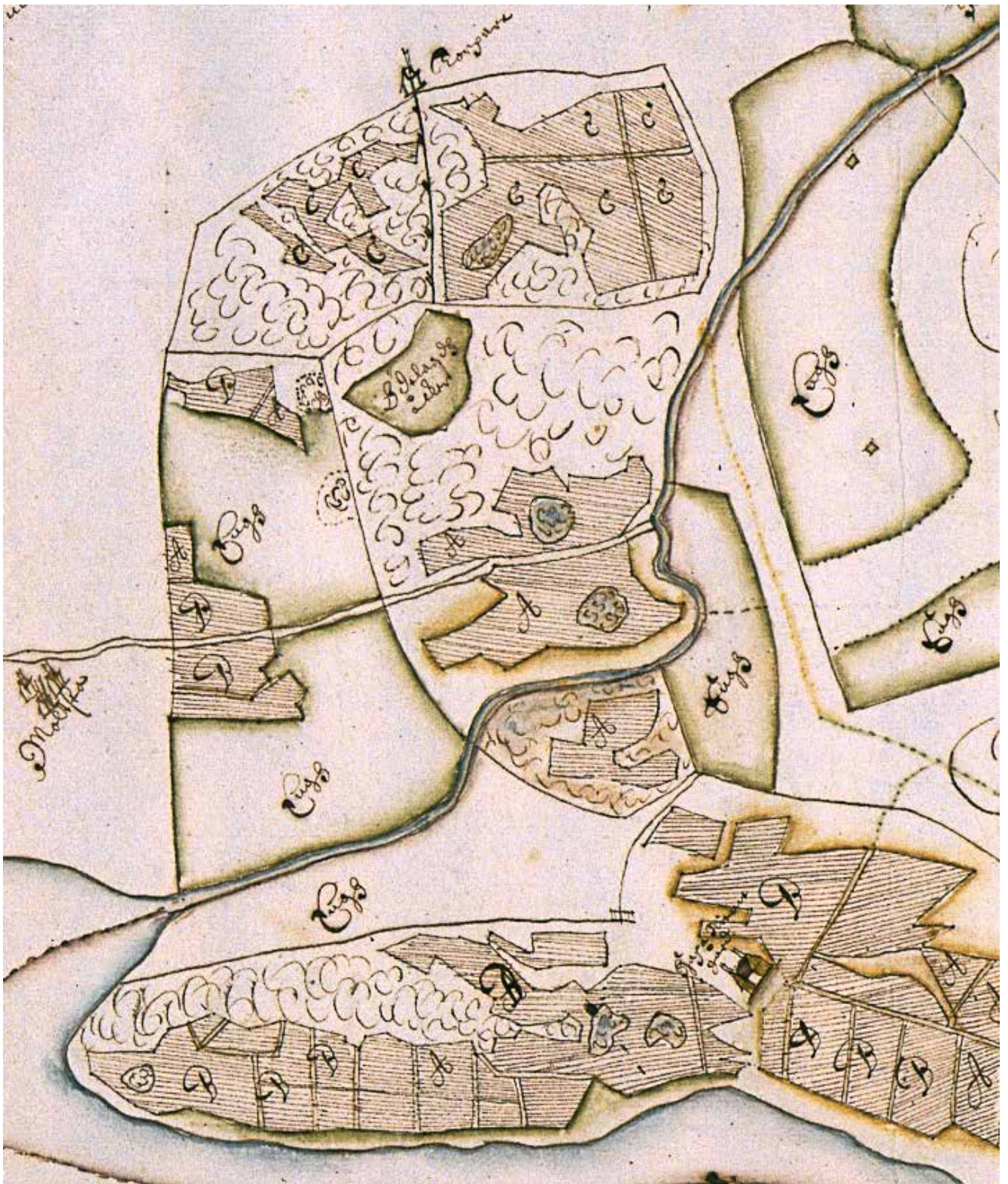
jonne Erik ja Judit pestautuivat palvelukseen jo samana vuonna. Erik oli ensin renkinä ja myöhemmin renkivoutina (SAY drg 1746, drgfogde 1759).

Haapaniemen säterikartanoa omisti perikunta. Kartanossa tarvittiin tilanhoitaja eli inspehtori, missä tehtävässä olivat mm. Nils Procope ja Johan Sten. Vouti Erik Arvedin-

poika oli torppareiden ja renkien työnjohtajana.

Eerikin vaimo Judit on merkitty Haapaniemen kartanon palkolliseksi 1746 alkaen. Ilmeisesti hän piikana ollessaan on kutonut myös pellavakankaita, sillä muutamana vuonna hänet on henkikirjaan merkitty pellavakankuriksi (SAY 1753-1755 linväfv.).

Erik Arvedinpoika palveli Haapaniemen kartanossa 18 vuotta, kunnes muutti vuonna 1765 vaimonsa ja kuuden lapsensa kanssa Padasjoelle. Hän oli muuttaessaan vasta 47-vuotias. Erik hankki Kasiniemen kartanosta Taipale-nimisen torpan asuakseen. Kartano oli Hans Henrik Brummerin omistama.

Maakirjakartta 1693 Sahalahti Haapaniemi. Myllyoja laskee ylhäältä oikealta alas vasempaan alakulmaan. Haapaniemen kartano on oikealla alareunassa. Haapaniemen mylly sijaitsi pienessä koskessa Myllyojan mutkan kohdalla, Luhtisen kaksi torppaa ovat joen varrella yläjuoksulle päin oikealla ylhäällä. Torpat on merkitty pienillä neliöillä. Längelmäveden pinta on laskenut ja alareunassa näkyvä lahti Haapaniemen ja Korpi- niemen välillä on nykyään kuivunut. Lähde: Vanhakartta.fi (KA h69: 1/1)

Simo Arvedinpoika oli syntynyt Luhtisissa 1723. Hän opetteli isänsä taidot kankurina, mutta lähti jo nuorena miehenä Vääksyn kartanoon saamaan lisäoppia. Vääksyssä asui kankurimestari Henrik Tijgerberg, joka aikaisemmin oli ollut Liuksialan kartanossa pella-vankutojana. Vääksyssä hänellä oli 1740-luvulla kolme oppipoikaa, joista Simo Arvedinpojan ammat-tiärvoksi oli merkitty linwäfvare-poijke. (Kangasalan kirkonkirjat, 1740-luvulla)

Vääksyn isossa kartanossa oli pal-jon palvelusväkeä, piikana myös Kangasalan Sorolan lampuodin tytär Maria Kallentytär. Simo meni Marian kanssa naimisiin helmi-kuun alussa 1748. Heille syntyi tytär Helena. Koska pariskunnan tytär syntyi ”liian aikaisin” jo helmikuun lopulla, joutui Simo maksamaan 12 taalaria Kangasa-lan kirkon kassaan. Lapsi kuoli joulukuussa.

Simo Arvedinpoika muutti takaisin Sahalahdelle ja 1749 Luhtisissa perheeseen syntyi Kalle-poika. Simo pestautui seuraavana vuonna Haapaniemen kartanoon, jossa hänet mainitaan herrasväen kan-kurina (SAY herskap. linwäfvare). Simo palveli Haapaniemen karta-nossa kolmetoista vuotta. Hänen vaimonsa Maria oli myös kartanos-sa palveluksessa. Padasjoelle he muuttivat 1765 seitsemän lapsen kera.

Veljekset Erik ja Simo Arvedinpo-jat olivat Haapaniemen kartanossa Fredrik von Qvantenin perikunnan palveluksessa. Kartanon seuraa-vaksi omistajaksi tuli 1762 luut-nantti Henrik Adolf von Qvanten. Hän oli syntynyt 1740 ja oli isänsä kuollessa 1743 ollut vielä lapsi. Perimätieto kertoi myöhemmin juttuja Henrik Adolfin komeasta elämästä. Hän otti lainoja ja vel-kaantui, lopulta menetti kartanon konkurssissa 1782.

Erik ja Simo Arvedinpojat olivat tämän viimeisen Qvanten sukui-sen isännän alaisena vain parisen vuotta. Ehkä vaikeudet kartanon asumisessa vaikuttivat siihen, että he muuttivat Padasjoelle.

Kankurintaidot siirtyivät suvussa, mestarilta oppipojalle ja kartanosta toiseen. Siitä esimerkkinä on Simo Arvedinpojan lanko Kalle Kal-lenpoika, joka oli syntynyt 1736 Kangasalla ja ollut myös Vääksys-sä kankurin opissa. Myöhemmin hän oli Eräjärvellä Vetterkullan kartanon kankurina.

Pellavakankurien taidot opittiin kartanoiden palveluksessa ja usein kankurit tekivät työtään kartanoi-den alaisina. Ammattinimitys wäfvare tai linwäfvare tarkoitti samaa pellavankutojan ammattia, vaikka nimitys vaihteli eri seuduil-la ja eri aikoina. Villastakin voi kutoa kangasta, mutta ilmeisesti kartanoiden kankurit 1700-luvulla kutoivat eniten pellavakankaita kartanon omiin tarpeisiin ja myytä-väksi. Sitä kuvaa ammatin nimitys linwäfvare.

Ammattikutojina kankurit osasivat käsitellä kartanon leveitä kangas-puita ja kehittää niitä paremmiksi. He osasivat monien polkusinten avulla valmistaa kuviokkaita drälli-liinoja herrasväen pöydille.

Haapaniemen kylässä mainitaan 1757 erään ratsumiehen vaimon perukirjassa rälli, lieneekö Arvedin kutoma? Talonpoikastalossa olivat 1700-luvun alkupuolella harvinaisia lakanat ja pyyheliinatkin.

Kankuri Simo Arvedinpoika muutti vuonna 1765 vaimonsa ja seitse-män lapsensa kanssa Padasjoelle. Hän asui Vesijaon kylän Herras-kartanossa (Herrgården) vänrikki Mauritz Brummerin alustalaisena. Brummer omisti Jussilan rusthol-lin, jonka alueelta löytyi kankurin tuvaksi sopiva torppa. Vuosikautia

Simo harjoitti Vesijaossa itsellisenä kankurin ammattia. Pellavankuto-jan töille oli tarvetta, sillä kylässä asui herrasväkeä, Brummerien lisäksi myös von Phaler-sukua.

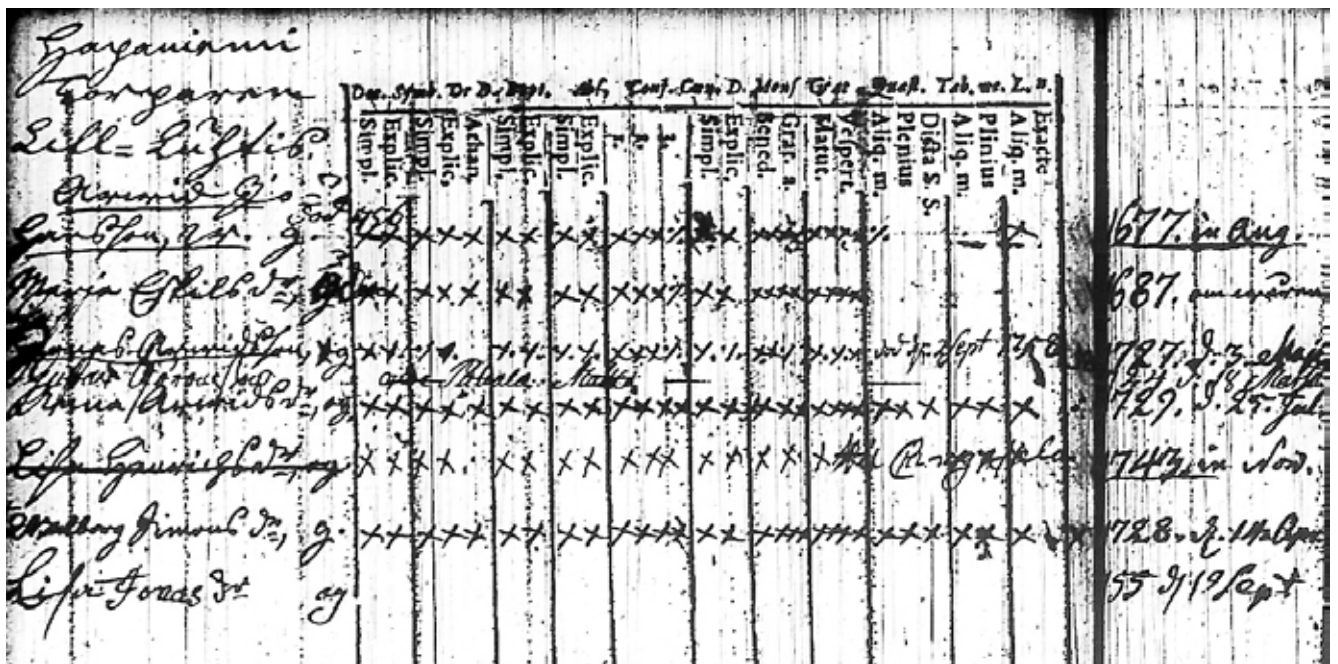
Simon vanhin poika Karl oli syn-tynyt Sahalahdessa 1749 ja hänet mainitaan Padasjoella kirkonkir-joissa perheen poikana. Hän oli jo oppinut kankurin taidot ja perheen muuttaessa 1765 Padasjoelle, Karl oli otettu kartanon kankuriksi, vaikka oli vasta 15-vuotias. Asia ilmenee SAY:n tiedoista, joiden mukaan Karl Simonpoika asui Vesijaossa Rantalassa, Brummerin omistaman Jussilan rusthollin tor-passa vuodesta 1765 alkaen (SAY 1765 Carl Simonsson gårds wäfv.) Karl Simonpoika mainitaan myöhemmin myös kirkonkirjoissa kankurina. Karl asui 1780-luvulla Kaidanmaan Korpijärvellä van-hempiensa ja nuoren vaimonsa kanssa. Kankurin ammatti jatkui näin jo kolmannessa polvessa.

Sahalahdelta muuttanut kankuri Simo Arvedinpoika asui vanhuu-nessaan lastensa kanssa Vesijaossa Satamaniemen torpassa. Hän kuoli 70-vuotiaana 1794 keuhkotautiin.

Kankuri Arvedin ja hänen vai-monsa Marian vanhuus

Vähä-Luhtisessa entinen kankuri Arved Johaninpoika vanheni ja sairasti hengenahdistusta (andtäp-pa). Torpan vaarina hän kuitenkin säilytti asemansa perheenpäänä. Nuorin poika Joonas Arvidinpoika oli alkanut 1748 Vähä-Luhtiseen torpan isännäksi. Torpan maa-alueen rajat merkittiin (SAY inom ro och rör). Nuorin tytär Anna tuli kartanosta lapsuuskotiinsa hoi-vaamaan iäkkäitä vanhempiaan ja meni 28-vuotiaana naimisiin Kustaa Yrjönpojan kanssa

Elokuu on ollut kankuri Arvedin elämässä merkittävä kuukausi, hän oli syntynyt elokuussa, sai en-

Sahalahti rippikirja 1753

Sivun tietojen mukaan Vähä-Luhtisissa asui vanha torppari Arvid ja vaimo Maria, joka oli jäänyt leskeksi 1756, poika Jonas Arvidinpoika, vävy Gustav Jöraninpoika tullut Pakkalasta, tytär Anna Arvidintytär, piika Liisa, miniä Walpuri Simontytär ja pojan tytär Liisa Joonaantytär.

simmäisen poikansa elokuussa ja kohtasi kuolemansa elokuussa. Elokuun 1. päivänä 1756 Arved Johaninpoika kuoli 79-vuotiaana arvostettuna vanhuksena. Hautauksessa käytettiin kirkon baari-vaatetta ja soitettiin kirkonkelloja. Vainaja sai viimeisen leposijansa Sahalahden kirkon lattian alta, sen viimeisessä osassa. (Arved Johansson gravs med klockor och stora bårkläde, maksu kirkolle 4:12)

Kankuri Arved eli ja vaikutti Haapaniemen kylässä puoli vuosisataa. Omana aikanaan hän sai ansaittua kunnioitusta, mitä osoittaa hänen arvokas hautapaikkansa kirkon alla. Vainaja sai yhtä kalliin hautapai-

kan. Arvedin vanha vaimo Maria Eskilintytär muutti tyttärensä kanssa naapurikylään, Korpinien Laurilaan. Siellä hän kuoli syksyllä 1764. Kuoliniäksi ilmoitettiin 70 vuotta. Maria haudattiin Sahalahden kirkkomaahan.

Artikkeli Kartanon kankurit perustuu Seija Pessin sukuselvitykseen Arved Johanssonista ja hänen perheestään Sahalahden Haapaniemen kylässä.

Lähteet

Sahalahden, Kangasalan ja Padasjoen kirkonkirjat

SAY:n luettelot Sahalahdelta, Kangasalta ja Padasjoelta

Längelmäveden seudun historia I, 1949 Forssa

Längelmäveden seudun historia II Sahalahti, Hämeenlinna 1954

Pellava kankureiden materiaalina

Pellava hyötykasvina

Pellava on tunnettu hyötykasvina jo 5000 vuoden ajan. Pellavasta kudottiin käärinliinat faaraoiden mumioille Egyptissä. Maailman merien laivat kulkivat pellavapurjeilla ja työvaatteina ja kalaverkkojen materiaalina pellavakangas on osoittanut kestäväytensä vuosituhansien aikana.

Pellavaa on Suomessa käytetty 1500-luvulta lähtien. Suurimmillaan sen viljely oli 1700-luvulla. Puuvilla ja villa sekä teolliset kuto- makoneet romahduttivat käsinteh- tyjen pellavatekstiilien kysynnän 1800-luvulla.

Pellavan viljely ja käsittely

Kuitupellavan korkeus on jopa yli metrin. Kasvissa ei ole paljon haaroja. Lehdet ovat pienet, keihäsmäiset. Kukat ovat vaaleansiniset tai valkoiset lajikkeesta riippuen. Pellavakuitu kasvaa kasvin varressa.

Varsi muodostuu kerroksista, kuitukimput sijaitsevat kuori- kerroksen ja puumaisen sisäosan välissä. Kerrokset ovat pintakerros, pehmeä kuorikerros, kuitukimput,

puumainen osa (päistäreet) ja ontelomainen keskusta eli ydin.

Pellava kylvetään keväällä. Siemenet kylvetään tiheään niin, että hennot suoravartiset kasvit kasvaisivat pitkiksi ja tukisivat toisiaan kasvun aikana.

Pellavan korjuu ja muokkaus pellavalangaksi sisältää perinteisin menetelmin tehtynä kymmenkunta eri työvaihetta, jotka vievät aikaa useita kuukausia.

Pellava nyhdetään maasta juuri- neen syksyllä, kun sen lehdet ovat alkaneet kellastua, mutta siemenet eivät ole vielä kypsyneet. Varsista poistetaan lehdet, haarat ja siemenkodat riivitään rohkautaa käyttäen. Pellavan varsia käsitellään nippuina, jotta varret ja kuidut pysyisivät järjestyksessä yhdensuuntaisina.

Seuraavaksi pellava liotetaan, jotta kuitukimput saataisiin irti puumaisesta aineksesta, johon ne ovat kiinnittyneet ligniinin avulla. Tarkoituksena on hajottaa kuitukimpuja ympäröivä aines pitämällä varsia vedessä tai kosteassa.

Ketoliotuksessa kosteus saadaan

kasteesta, liotusaika on säästä riippuen 3-8 viikkoa. Vesiliotuksessa pellavan varsia pidetään vedessä 1-2 viikkoa.

Pellavan laatu, esim. väri, vaihtelee veden laadun mukaan. Liotetut varret kuivataan ulkona. Kuitukimput kutistuvat ja irtoavat varresta.

Varren puumaiset osat rikotaan loukuttamalla. Lihtauksen tarkoituksena on poistaa puumainen aines (päistäreet) pellavasta. Päistäreiden joukkoon joutuu katkenneita ja sekaisia kuituja, joista puhdistuksen jälkeen voidaan valmistaa rohdinlankaa. Lihdattu pellava on valmista toimitettavaksi kehräämölle.

Ennen kehruuta pellava kammataan eli häkilöidään. Tällöin pitkäkuituinen, arvokas pellava (aivina) ja karkeampi, lyhyt kuituinen (rohdin) erotetaan toisistaan. Hienot aivinakuidut ovat yhdensuuntaisina kehruuta varten.

Pellavalla on omat laatuluokitukset. Arvosteluperusteina ovat mm. kuidun ulkonäkö, puhtaus, tasaisuus, hienous, kuitupituus, tuntu ja kiilto.

Kutominen ammattina

Hämeen ensimmäisenä kankurina voidaan pitää Sipi Mikkelinpoikaa, joka mainitaan pellavakankurina Hämeenlinnassa vuonna 1678. Seija Pessin esi-isä Arved Johans-

Vasemmalla pellavan loukutin ja oikealla rohkautala

Kuvat: Wikimedia commons

son on kankuriammatin hyvin varhainen edustaja. Hän ja monet hänen jälkeläisistään toimivat kankureina Haapaniemen kartanossa Sahalahdella vuodesta 1707 alkaen.

Pitäjänkäsityölaitos vakiintui 1600-luvun lopulla. Maaseudun luvalliset ammattimiehet olivat seppä, suutari ja räätäli. Kankurit eivät kuuluneet maaseudun luvallisiin käsityöläisiin, ennen kuin vasta vuonna 1752 annettiin lupa pitäjänkankureiden pitoon.

Aatelilla oli omat privilegeiot eli etuoikeudet. Kartanoita eivät sitoneet maaseuturahvasta koskevat määräykset ja suurimmilla kartanoilla oli omia kankureita eli ammattikutoja jo 1600-luvun lopulla. Varhaisimmat kankurit 1700-luvulla olivat selvästi kartanoita varten työskenteleviä ja niiden alustalaisia.

Säätyläisten tarpeet

Pitäjänkankureiden palkkaaminen oli suurelta osin nimenomaan säätyläisten toivomusten tulosta. Säätyläisten merkitys kutomistyön teettäjänä tulee esiin mm. Saloviuksen väitöskirjasta, missä todetaan, että pitäjään palkattu kutoja saa toimeentulonsa pitäjän säätyläisiltä.

Vuonna 1755 tekivät Lammin syyskäräjillä luutnantti Carl Johan Blåfield, kruunuvouti Friedrich

Föfman, kirkkoherran sijainen Eric Johan Florin ja kappalainen Thomas Lind itsensä ja muiden pitäjän säätyläisten puolesta anomuksen, että pitäjään voitaisiin ottaa kutoja, joka pystyisi palttinan ohella myös kilpikankaan ja muiden kudonnaisen valmistamiseen.

Kankurin ammattitaidon siirtyminen suvussa on ollut melko tavallista. Pisimmälle on ammattikutojen linjaa voitu seurata neljänteen polveen hattulalaisessa kankurisuovassa, jonka vaiheet antavat erinomaisen kuvan ammattitaidon leviämisestä. Seija Pessin esivanhemmissa on samanlainen ketju löydettävissä kolmen sukupolven ajalta.

Kartanokäsityöläisten asuttavaksi ja viljeltäväksi annettiin toisinaan torppa tai jopa lampuotitila.

Säätyläisillä oli 1700-luvun puolivälissä huomattavat määrät kilpikankaisia pöytäliinoja, lautasliinoja ja pyyhkeitä. Varsinaiset damastitavarat olivat harvinaisia.

Hämeenlinnan porvariston vauraalla osalla oli jo ennen 1700-luvun puoltaväliä kohtuullisesti liinavaatteita, näistä pöytäliinat ja lautasliinat olivat yleensä kilpikankaisia. Talonpoikaisväestön liinavaatteet olivat koko 1700-luvun hyvin harvinaisia.

Rahvas kutoi omiksi tarpeikseen karkeaa palttinaa. Talonpoikais-

talot tulivat ammattikutojen tekemien liinavaatteiden tilaajiksi 1700-luvun loppupuolella ja varsinaisesti 1800-luvun alussa.

Drelli

Kilpikangas eli drelli on geometrisin ruutu- tai raitakuvioidun kuosiinkudottua damastin kaltaista kangasta, jota käytetään paljon pellavasta valmistettaviin pöytä- ja lautasliinoin. Damasti on kudos, johon kuvio syntyy loimi- ja kudevaltaisuuden vaihtelulla.

Ammattikutojan tunnusmerkki oli leveät kangaspuut ja taito valmistaa ohutta pellavalankaa ja siitä laadukasta kuvioitua tekstiiliä. Palkka muodostui usein mallikuvion harvinaisuuden ja langan ohuuden mukaan.

Lähteet

Eteläisen Hämeen ammattikutojat ja pellavakilpikankaat, toimittanut Marja-Liisa Ripatti, Hämeenlinna 1985

Heino Ulla, Käsityö ja sen tekijät 1600-luvun Satakunnassa, Helsinki 1984

Laine Katri, Otavalan pellavanviljely ja kehruukoulu, painettu 1935

Teksti
Markku Uusitalo

Helena Antintyttären
1780-luvulla Vanajalla
kutoma 8-vartinen noppa-
kuvioinen pöytäliina
Kuva ja käyttöluva
Kyllikki Louhivaara

Sockenskomakare Carl Gröndahl

Markku Uusitalo

Vasta ripille päässyt 16-vuotias Carl meni vuonna 1780 kankurin oppiin Lammin Mommilan kartanoon Wäfvaremästare Eric Johanssonille. Carlista ei kuitenkaan tullut kankuria vaan pitäjänsuutari Lammille.

Tehdessäni tutkimusta sukujuuristani tiesin aikaisempien tietojen perusteella, että isoisäni oli kotoisin Lammilta. Mutta sitä en tiennyt, että esivanhempani olivat asuneet Lammilla seitsemän sukupolven ajan.

Lammilla oli synnytty, eletty ja kuoltu. Puolisotkin oli haettu naapuritalosta tai enintään naapurikylästä.

Esivanhempani olivat maanviljelijöitä. He olivat torppareita ja lampuoteja. Muutama talollinenkin oli joukossa, mutta tilojen omistukset olivat yleensä lyhytaikaisia ja enintään muutaman sukupolven mittaisia.

Edellisen johdosta olinkin erityisen yllättynyt, kun löysin esivanhemmistani yhden käsityöläisen. Hän oli pitäjänsuutari Carl Gröndahl Lammilta. Muita käsityöläisiä ei esivanhemmistani ole löytynyt.

Maaseudun käsityöläiset

Kaupunkien käsityöläismestarit valvoivat ammattikuntansa etuja. Käsityötä sai tehdä vain oppipojat ja kisällit mestareiden ylläpitämässä verstaissa ja työpajoissa.

Ammattikuntia oli vain suurissa kaupungeissa kuten Turussa ja Viipurissa. Hämeenlinnassa ei ollut ammattikuntia vaan muutamia yksittäisiä käsityöläismestareita. Ammattikunnan perustamiseen vaadittiin kolme saman alan mestaria. Näillä mestareilla oli oikeus pitää oppipoikia ja kisällejä.

Maaseutukäsityö oli Ruotsin valtakunnassa järjestetty pitäjänkäsityöläislaitokseksi, joka syntyi 1600-luvun lopulla. Kuningas vahvisti talonpoikien anomuksesta maaseudulla toimivien käsityöläisten oikeudet ja rajoitti sallitut ammatit yhteen pitäjäkohtaiseen räättäliin ja suutariin. Maaseudun käsityöläisiä ja heidän työskenteilyään valvoi maaherra. Kaupun-

Kengän lesti jalustalla, yksi suutarin tärkeimmistä työvälineistä.

Kuva: Wikimedia commons

kien käsityöläismestarit valvoivat tarkasti, että maalle ei tullut liikaa käsityöläisiä.

Koko Hämeen läänissä oli vuoden 1725 tietojen mukaan vain parikymmentä virallista käsityöläistä.

Maaherrat joutuivat 1700-luvun loppupuolella maaseudun painostuksesta hyväksymään jonkin verran enemmän käsityöläisiä kaupunkien ulkopuolelle.

Tilanne muuttui merkittävästi vasta 1800-luvulla. Tällöin käsityöläisten toiminnan sääntelyä vähennettiin ja lisättiin käsityöläisten määrää maaseudulla.

Lammin käsityöläiset

Lammin historian mukaan pitäjässä oli 1700-luvun alussa vain yksittäisiä käsityöläisiä. Monet kartanot ja pappilat muodostuivat maalla käsityöläisten sijoittumis- ja työpaikoiksi. Lammin Porkkalan kartanossa asui 1700-luvun puolivälissä kaksi räätäliä, suutari ja seppä. Privilegiot eli etuoikeudet vahvistivat aatelille oikeuden ottaa suojelukseensa eri alojen käsityöläisiä.

Erityisenä yksityiskohtana voidaan mainita, että Lammilla viljeltiin laajalti pellavaa 1700-luvun puolivälissä. Tämän seurauksena esim. Mommilan kartanossa oli kankuri-

mestari ja hänellä kolme oppilasta. Pellavapitäjiä oli muitakin.

Carlin koti ja lapsuus

Tiedot Carl Gröndahlin lapsuudesta ovat kovin vähäiset. Hän syntyi Lammilla 6.6.1760. Hänen vanhempansa olivat Lammin Koivukehän Måg Abraham Johansson ja Maria Simonsdotter.

Juuri ripille päässyt 16-vuotias Carl oli Mommilan kartanon Hietoisten talossa Wäfvaremästare Eric Johanssonilla kankurin opissa kolme vuotta, vuodet 1776-1779.

Wäfvaremasteri Eric Johansson mainitaan Lammin Mommilan kartanon kankurina parikymmenen vuoden aikana alkaen vuodesta 1755. Kirkonkirjojen mukaan hänellä oli useampia oppipoikia.

Lammin Mommilan Hietoisten kartano oli tuolloin tunnettujen aatelissukujen (Uggla ja Aminoff) omistuksessa.

Carlsta ei kuitenkaan tullut kankuria vaan hänestä tuli suutari. Pitäjässä oli puute suutarista ja niin hänet laitettiin suutariksi.

Suutariasian esilletuloon 1770-luvun lopulla Lammilla vaikutti ratkaisevasti myös se, että pitäjän ainoa suutari Faven oli vuoden 1777 aikana muuttanut Lammilta

Nurmijärvelle.

20-vuotias Carl Gröndahl on merkitty suutariksi Lammin pitäjän Jahkolan kylän Silpolan talon ripikirjaan vuodelle 1780.

Mistä sukunimi Gröndahl on ilmestynyt, siihen en ole löytänyt selitystä, mutta oletan sen johtuvan yksinkertaisesti siitä, että käsityöläisellä piti olla sukunimi ja mieluummin ruotsinkielinen.

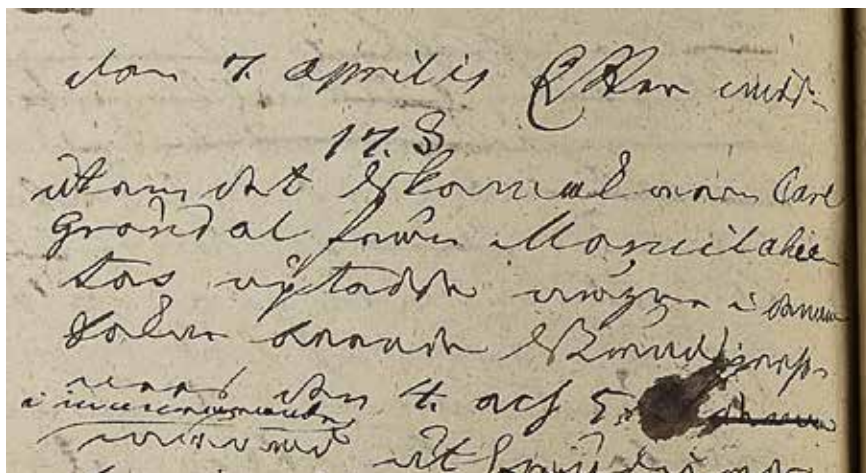
Suutarin saaminen pitäjään käynnistyi 1700-luvulla maalla pitäjäläisten esityksestä ja puollostasta sekä asian käsittelystä käräjillä.

Näin meneteltiin myös Carl Gröndahlin osalta, jota koskeva esitys oli Lammin talvikäräjillä käsiteltyssä huhtikuussa 1784.

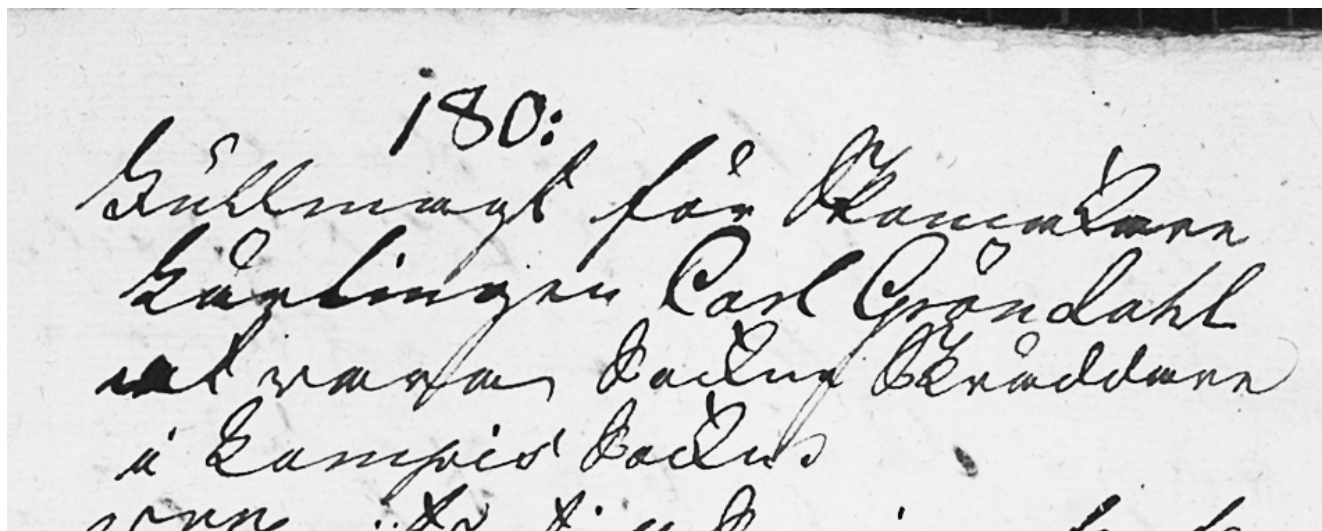
Käräjät päätti esittää Carl Gröndahlia pitäjänsuutariksi. Perusteluissa mainitaan Gröndahlin kokemus, ahkeruus, taidot ja sopivuus toimia tehtävässä.

Käräjien esitystä tehtäessä Carl Gröndahl oli ollut ensin kolme vuotta kankurin opissa ja lisäksi toiminut jo neljä vuotta suutarina Lammilla.

Käräjien päätöksestä tehtiin erillinen esitys maaherralle. Löysin alkuperäiset asiakirjat Hämeenlinnan maakunta-arkistosta.

Lammin talvikäräjillä 7.4.1784 tehtiin esitys Mommilan Hietoisissa asuvan Skomakare Carl Gröndahlin nimitämisestä pitäjänsuutariksi.

Uudenmaan läänin maaherran päätös 1.4.1785. Fullmagt för Skomakare Lärlingen Carl Gröndahl att vara Socken Skräddare i Lampis Socken.

Uudenmaan läänin maaherra antoi 1.4.1785 Fullmagtin, missä Skomakare Lärlingen Carl Gröndahl valtuutetaan toimimaan pitäjänsuutarina Lammilla.

Maaherran valtakirjapäätöksessä on asiavirhe, siinä valtuutetaan Skomakare Lärlingen Carl Gröndahl toimimaan Socken Skräddarena siis räätälinä. Tämä yksityiskohta ei kuitenkaan suutarin töitä haitannut.

Sockne Skomakare Carl Gröndahl vihittiin ensimmäiseen avioliittoon 1784 Hausjärven Haminasta kotoisin olevan piga Christina Johansdotterin kanssa. Poika Carl Gustaf syntyi seuraavana vuonna ja on ripille pääsyn jälkeen merkitty oppipojaksi (lärling). Carlin vaimo kuoli kymmenen vuoden avioliiton jälkeen.

Carl Gröndahl meni 1797 toisiin naimisiin Lammin Penttilästä kotoisin olevan Bonde Dotter Anna Caisa Johansdotterin kanssa. Tästä toisesta avioliitosta syntyi kaksi

tyttöä. Toinen vaimo kuoli kolmen avioliittovuoden jälkeen lapsivuoteeseen ja suutari Gröndahl meni vuonna 1803 kolmanteen avioliittoon Jungfru Anna Caisa Bergsteinin kanssa. Tämä kolmas avioliitto kestitkin sitten molempien kuolemaan asti. Kolmannesta avioliitosta ei syntynyt lapsia.

Carl Gröndahl oli pitäjänsuutarina Lammilla koko elämänsä ja kuoli 65 vuoden iässä hengenahdistukseen vuonna 1825.

Lähteet:

Lammin kirkonkirjat

Lammin talvikäräjät
7.4.1784

Uudenmaan läänin
maaherran valtakirja-
päätös 1.4.1785

Merja Uotila: Käsityöläi-
nen kyläyhteisön jäse-
nenä

Ulla Heino: Käsityö ja
sen tekijät 1600-luvun
Satakunnassa

Markku Uusitalo:
Johan Henrik ja
Karoliina Uusitalo

Juustomestari Christian Oesch

Leena Sirén

Taito valmistaa emmental-juustoa toi sveitsiläisen nuoren miehen Suomeen syksyllä 1880. Christian Oesch oli ahkera ja tavoitteellinen ja hän menestyi työssään. Vaimonsa Annan kanssa hän sai yhdeksän lasta, jotka kaikki koulutettiin ja kasvatettiin vastuullisiksi kansalaisiksi.

Juuston valmistus

Juustoa valmistetaan maidosta käymisen avulla. Yhteen juustokiloon käytetään yleensä noin kymmenen litraa maitoa. Lopuksi juusto kypsytetään säilyttämällä sitä viikkoja tai yli vuodenkin ajan.

Juuston valmistus on ollut tunnettua jo tuhansia vuosia. Raaka-aine maito on huonosti säilyvää, mutta juustona se on käytettävissä pitkiäkin aikoja.

Juustoja voidaan luokitella eri tavoin, esimerkiksi maidon alkuperän, juuston rasvapitoisuuden, kovuuden tai kypsytystavan mukaan.

Emmental tahkojuusto on puolikovaa, isoreikäistä, kypsytettyä juustoa. Se on saanut nimensä sveitsiläisen Emmejoen ja Emmentalin alueen mukaan. Sveitsiläistä emmentalia kypsytetään vähintään neljä kuukautta.

Bakteerien aiheuttaman käymisen ansiosta emmentaljuustoon muodostuu eri kokoisia koloja.

Emmentaljuustoa on tehty Sveitsin Emmentalin alueella 1200-luvulta alkaen. 1800-luvun alussa Emmental-juuston valmistus levisi alkuperäiseltä alueeltaan.

Suomen ensimmäinen juustola

Suomalaisen emmentalin isä oli vuonna 1856 Sveitsistä Suomeen muuttanut juustomestari Rudolf Klossner, joka onnistui valmistamaan suomalaisesta maidosta mainion emmentalin, jonka makua ylistettiin aina Pietarissa asti. Tuohon aikaan kypsytetyt juustot olivat Pohjoismaissa lähes tuntematon elintarvike.

Sveitsistä Suomeen

Christian Oesch syntyi 1860 Sveitsissä Bernin kantonin Schwarzeneggissä Kehrin tilalla.

Perheessä oli yhdeksän lasta ja toimeentulo oli tiukassa.

Nuori poika joutui pienestä pitäen tekemään työtä. Haaveet opiskelusta jäivät ja Christianin oli autettava isäänsä maatilalla. Christian kävi myös työssä lähistöllä olevassa meijerissä, missä hän oppi juuston valmistuksen tiedot ja taidot.

Nuorella Christianilla oli kuitenkin halua nähdä maailmaa. Hänen toiveensa toteutui, kun hänen opettajansa Johannes Kammer kertoi setänsä Rudolf Klossnerin hakevan reipasta meijeriapulaista Suomeen.

Syksyllä 1880 nuori 20-vuotias Christian Oesch jätti jäähyväiset kotitalalleen. Hänelle oli edellisenä iltana järjestetty riehakas lähtöjuhla, missä oli juhlittu hänen kihlautumistaan sveitsiläisen Anna Stegmannin kanssa.

Tyttö jäi kuitenkin Sveitsiin ja Christian lähti matkalle eversti

Thesleffin tilalle Liimattaan, mistä hän myöhemmin siirtyi Veikkolan kruununtalalle Valkjärvelle.

Christian Oeschin valmistamat juustot olivat laadukkaita ja ne menivät hyvin kaupaksi. Nuoren miehen elämä alkoi kohentua, työsopimuksia uudistettiin ja palkkaetujakin parannettiin.

Morsian Anna Stegman matkusti junalla Christianin luokse ja heidät vihittiin Viipurissa. Nuoren parin omaisuus ei aluksi ollut suuri, pari olkipatjaa, kuusi lakanaa, tyynynpäällistä ja tyynyä, neljä puista tuolia, pöytä, seinäkello ja joitain keittiöastioita.

Työskenneltyään Veikkolan hovissa yhdeksän vuotta Christian Oesch päätti vuokrata tilan, missä voisi työskennellä itsenäisesti. Sopiva paikka oli Räisälässä sijaitseva Ivaskan hovin meijeri, mihin perustettiin Christian Oeschin juustola.

Parin vuoden jälkeen Christian sai houkuttelevan tarjouksen Pyhäjärvellä sijaitsevasta Taubilan hovista, minne työ ja koti siirtyivät seuraavaksi neljäksi vuodeksi. Tämän jälkeen perhe muutti Tohmajärvelle, missä meijeri ja sen yhteydessä toimiva meijerikoulu

kasvoivat aikoinaan Itä-Suomen suurimmaksi.

Christian Oesch halusi laajentaa toimintaansa, häntä kiinnosti myös metsätalous. Hän osti Vääränmäen sahan ja hänellä oli omistuksessaan myös tiili- ja sementtitehdas.

Anna Oesch

Äiti Anna Oesch oli koulutukseltaan käsityönopeettaja. Hänen taidoilleen oli kysyntää vuosien varrella, kun perhe kasvoi. Hän hoiti kylässä myös sairaanhoitajan tehtäviä, kävi vähävaraisissa kodeissa viemässä lääkkeitä ja antoi apua omista rahoistaan sitä enemmän tarvitseville.

Äiti Anna oli avioparista se tulisempi puoli, kun hän suuttui, niin hän vain kerran sähähti ja sitten kaikki oli taas hyvin, muistelee äitiään eräs tyttäristä. Anna Oesch kuoli vuonna 1917.

Lapset

Ernst oli pojista vanhin ja syntyi 1882 Valkjärvellä. Päästyään ylioppilaaksi hän opiskeli yliopistossa kansantaloutta ja historiaa. Hän oli taiteellisesti lahjakas. Ernst osallistui myös isänsä meijerin hoitamiseen, mutta menehtyi vain

34-vuotiaana keuhkotautiin.

Emil syntyi 1884 Valkjärvellä ja oli pienestä alkaen kiinnostunut koneista. Koulun käytyään hänet lähetettiin Sveitsiin Burgdorfin teknilliseen opistoon. Oltuaan muutaman vuoden töissä Itävallassa hän muutti 1919 Suomeen ja toimi muun muassa Mäntässä Serlachiuksen konepajan teknisenä johtajana. Emil kuoli 1952 Raahessa ja häneltä jäi yksitoista lasta.

Werner syntyi 1886 Pyhäjärvellä. Hän on tämän artikkelin kirjoittajan isoisä. Werner otti vain 19-vuotiaana hoitaakseen Iittalan Meijerin. Samalla hän harjoitti juustonvalmistusta myös Perniön ja Vuojoen meijereissä. Myöhemmin hän omisti Palon ja Liskon tilat. Werner kuoli 1967. Hänellä ja hänen vaimollaan Annalla oli neljä lasta.

Hans Arthur syntyi 1888 Räisälässä. Päästyään ylioppilaaksi hän opiskeli metsänhoitajaksi. Hän toimi Kevätniemen sahan johtajana Lieksassa. Hans osallistui vapausotaan, haavoittui ja kuoli 1918.

Uno Walter syntyi 1890 Räisälässä Ivaskan hovin meijerillä. Hän kävi Kurkijoen maamieskoulun ja suoritti harjoittelunsa Sveitsissä

Sveitsi on tunnettu juustoistaan.

Kuva: Rolf Beeler Emmentaler-juusto, missä käymisen aiheuttamat kolot ovat selvästi nähtävissä.

Kuva: Wikimedia Commons

suvun tilalla. Uno omisti Ruhan kartanon Orimattilassa, missä hän aloitti juustonvalmistuksen sveitsiläisen Walter Burkin johdolla. Uno kuoli 1961 ja hänellä oli kuusi lasta vaimonsa Irjan kanssa.

Lennart syntyi 1892 Pyhäjärvellä. Vuonna 1914 hän oli 22-vuotias ja lähti jääkärikoulutukseen Saksaan. Hän sai monipuolisen sotilaskoulutuksen, osallistui sotiin, ylennettiin kenraaliluutnantiksi ja sai Mannerheim-ristin ritarin arvon. Lennart kuoli 1978.

Edith syntyi 1894 Pyhäjärvellä. Päästyään ylioppilaaksi hän lähti taidekouluun Graziin Itävaltaan. Palattuaan Suomeen hän koulutautui sairaanhoitajaksi ja meni naimisiin sairaalan ylilääkärin kanssa. Edith kuoli 1981.

Ester syntyi 1895 ja avioitui 19-vuotiaana. Hänen miehensä oli

asianajaja Sortavalassa. He saivat viisi lasta. Ester kuoli 1976.

Martta syntyi 1898. Päästyään ylioppilaaksi hän meni naimisiin Harry Warenin kanssa, joka toimi myöhemmin professorina Turussa. Martta kuoli 1984.

Veljenpoika Gottfried

Christian Oeschin veljenpoika Gottfried tuli vuonna 1914 Suomeen. Setänsä lailla hänkin joutui aluksi jättämään morsiamensa Sveitsiin. Gottfried oli suorittanut juustomestariututkinnon Sveitsissä. Hän toimi serkkunsa Wernerin kanssa aluksi Iittalan meijerissä. Gottfried Oesch ja Marie Schiffman vihittiin Sveitsissä 1921. He asettuivat Lupajan meijeriä hoitamaan Perniössä. Gottfried Oesch kuoli 1935.

Vapaussodan aikaan Iittalaan tuli punakaartilaisia. He aikoivat valella tahkojuustot petrolilla, jotta valkoiset eivät saisi niitä käyttöönsä. Gottfried veti Sveitsin lipun salkoon ja ilmoitti että ulkomaalaisen omaisuutta ei saa turmella. Näin säästy juustovarasto

Perhe ja suku oli tärkeä

Christian Oeschille oli hyvin tärkeää, että kaikki lapset saivat hyvän koulutuksen, mistä hän itse oli jäänyt paitsi nuoruudessaan.

Omaelämäkerrassaan Christian Oesch velvoittaa suvun jokaisen jäsenen olemaan tietoinen suvun menneisyydestä ja kunnioittamaan sen historiaa.

Christian Oesch kuoli 1935. Hänen perintöään vaalitaan vuonna 1966 perustetussa sukuseurassa. Kokoontumisia on vuosittain ja seuran oma lehti on nimeltään Alppitorvi.

Yhteyksiä pidetään Sveitsissä, muualla Euroopassa, Amerikassa ja Australiassa asuviin sukulaisiin.

Christian ja Anna Oesch
perhekuvasa

Teksti ja kuva:
Leena Sirén

Teksti perustuu Christian Oeschin itse saksaksi kirjoittamaan omaelämäkertaan, Oesch-suvusta kirjoitettuun toiseen kirjaan sekä Leena Sirénin omiin tietoihin suvusta ja sen historiasta.

Koulumestarin torpasta suurvaltaa puolustamaan

Anna-Maija Niskanen

Äitini oli kotoisin Kuopiosta, mutta hänen isänsä August Pennasen juuret olivat Maaningalla, Tavinsalmen kylässä Ruokoveden rannalla.

Sukututkimukselle yleiseen tapaan harhaannuin Pennasia jäljittäessäni kiinnostavalle sivuraiteelle ja löysin Atlantin takaa Yhdysvalloista pienen Pennasten sukuhaaran, jonka olemassaolosta minulla ei aikaisemmin ollut aavistustakaan.

Näiden tuntemattomien serkkujen elämänvaiheiden selvittämisessä auttoivat Yhdysvaltojen henkikirjoitustietokannat. Myös amerikkalaisissa lehdissä julkaistut muistokirjoitukset ja hautakivietokanta sisälsivät mielenkiintoisia tietoja.

Viljelijäperhe Pohjois-Savossa

Isoisäni serkku Aron (Aaro) Pennanen syntyi Maaningalla, Halolan kylässä 16.5.1864. Aronin syntymä- ja kastepäivä ovat molemmat samana päivänä ja kummeina toimivat eno Adam Paldanius ja Anna Liisa Knuutinen. [1]. Perheeseen kuului isä, joka oli myös nimeltään Aron (s. 28.8.1827), äiti Johanna Paldanius (s. 14.4.1838)

ja vanhempi veli David Johan (s. 13.8.1860). Sisar Eva Sofia (s. 24.9.1862) oli kuollut vajaan vuoden ikäisenä heinäkuussa vuonna 1863 [2].

Perhe asui iso-iso-isoisäni lampuuti Lars Pennasen ja hänen vaimonsa Eva Christina (Eva Stina) Mikkosen luona apteekkari Ingmannilta vuokratulla tilalla Halolan kylässä [3]. Kun Lars Pennanen kuoli vuonna 1866 [4] Aron Pennanen ja Johanna Paldanius muuttivat lapsineen Maaningan Kurolanlahden kylään mäkitupalaisiksi ja siellä nuorin lapsista, Adam Pennanen, syntyi 12.12.1866 keskelle nälkävuosia [5].

Vuonna 1868 Aron Pennanen vuokrasi Pähl Wäisäselä Käärmealahden kylästä, tilan, jossa äiti Johanna kuoli 27.5.1868 melko pian muuton jälkeen. Leskeksi jäänyt Aron muutti seuraavana vuonna kolmen poikansa kanssa veljensä lampuuti David Pennasen ja hänen vaimonsa Hedvig Röngän luokse Maaningan Tavinsalmen kylään, josta David-veli oli vuokrannut Aron Toivaselta Hussolansaareen olleen tilan. Vuonna 1871 veljekset perheineen muuttivat toiselle Aron Toivaselta vuokratulle tilalle Tavinsalmen Ruuskalansaareen [4].

Faktaruutu

Seurakunnat hoitivat kansanopetusta ylläpitämällä kiertokoulua, jonka tarkoituksena oli lukutaidon saavuttaminen ja kristinopin ymmärtäminen. Kiertokoulussa opetettavia aineita olivat uskonto, lukeminen, kirjoitus, laskento ja laulu. Opetuksesta huolehti joko lukkari tai opettajaksi palkattu koulumestari.

Maaningan seurakuntaan palkattiin ensimmäinen koulumestari vuonna 1854. Kiertokouluun otettiin kaikki vähintään 12 vuotiaat, lukutaidottomat lapset. Kansakouluja perustettiin myös Maaningalle 1800-luvun loppupuolella, mutta kiertokoulun seurakunta lopetti vasta vuonna 1930.

Lähde: Pekkarinen, A.-L. 2015. Myö Muaningan helemassa huppaellaan. Maaningan pitäjäkiri. Maaninka Seura ry. 451 s.

— Kisällilleksi julistettiin käsityöläis-
seurueuden kokouksessa tämän kuun 4
p:nä oppilaat Pekka Juho Koivunen
ja Jaakko Siimonen nikkarin amma-
tissa, Adolf Partanen kellosepän am-
matissa ja Aaro Pennanen räätälin
ammattissa. Jokaisella heistä oli to-
distus tyydyttävästä edistymisestä sun-
nuntaikoulun oppiaineissa sekä todis-
tus kiitettävästä taitavuudesta amma-
tissaan, paitsi viimeksi mainitulla,
jonka ammatti-taitavuus oli armoitel-
tu tyydyttäväksi.

Uusia tuulia isän ja poikien
elämässä

Kun nuori Aron Pennanen oli
kahdeksanvuotias hänen isänsä
avioitui uudelleen Maaningalla
16.4.1872 piika Margareta Kristi-
na (Greta Stina) Koposen kanssa.
Heidät on merkitty rippikirjaan
[4] Tavinsalmen kylän loppuun
työläisten ja köyhien (Arbetare och
Fattige) osastoon, mutta lastenkir-
jaan David-veljen jälkeen Ruuska-
lansaareen [5].

Aron Pennanen opetti seurakun-
nan ylläpitämässä kiertokoulussa
ainakin vuodesta 1876 alkaen,
jolloin hänen koulumestarin vir-
kaansa esitettiin vakinaistettavak-
si. Vuonna 1878 Aron Pennanen
muutti perheineen Maaningan
kappalaisen Axel Fredrik Hahlin
mäkitupalaiseksi Tavinsalmen
Ruokoniemeen ja vielä samana
vuonna hänen virkansa vakinais-
tettiin [5, 6].

Vuoden 1880 henkikirjaan on
merkitty uuden väliaikaisen kapp-
alaisen Elias Roschierin puustellin
Tavinsalmi 10:n kohdalle kou-
lumestari Aron Pennanen, vaimo

Greta Stina Koponen, poika David
Johan ja yksi poikalapsi [7]. Rip-
pikirjassa on myös merkintä, että
poika David Johan muutti Kuo-
pion vuonna 1880 [8].

Kaikki kolme Pennasen veljestä
on merkitty Kuopion tuomiokirk-
koseurakunnan rippikirjaan: David
Johan suutarimestari Anders Johan
Hedbergin oppipojaksi ja veljekset
Aron ja Adam räätäli Zacharias
Engströmin oppipojiksi. Rippikir-
jaan on myös merkitty, että Aron
pääsi ripille vuonna 1881. Kuo-
piossa ilmestyneessä sanomalehti
Savossa oli lyhyt uutinen Aron
(Aaro) Pennasen hyväksymisestä
4.5.1883 kisälliksi (Kuva 1). David
Johanin kohdalla on merkintä, että
hän palasi takaisin Maaningalle
4.5.1885. Nuoremmat veljet sen
sijaan lähtivät etelään: Adam sai
rippikirjan mukaan muuttokirjan
Turkuun vuonna 1887 ja Aron
Helsinkiin 11.9.1889 [9].

Meren taakse

Yhdysvaltojen vuoden 1900
väestölaskennassa Suomessa
syntynyt räätäli Aron Pennanen
(Aaron Penanen) asui St. Loui

Kuopiossa ilmestyvässä
Savo-lehdessä oli 7.5.
1883 uutinen 18-vuotiaan
Aaro Pennasen hyväk-
symisestä kisälliksi räätälin
ammattissa. Uusilla kisäl-
leillä oli todistus tyydyt-
tävästä menestyksestä
sunnuntaikoulun oppiaineis-
sa ja todistus taitavuudesta
ammattitaidoissa.

Kisällit olivat ammattikunta-
laitoksen aikana käsityöläis-
mestarien opinsaaneita
apulaisia, jotka olivat suorit-
taneet kisällin työnäytteen
3-5 vuotta kestäneen op-
pipoikana olon jälkeen.

Ammattikuntalaitos lope-
tettiin Suomessa vuonna
1868, mutta sen jälkeenkin
voitiin antaa kisällin tutkinnon
suorittaneille kisällinkirjoja.

Suomessa kisälliksi pääsyn
ehtona oli ammattikuntalai-
toksen loppuaikoina perus-
tiedot uskonnosta, luku- ja
kirjoitustaito sekä neljän las-
kutavan hallitseminen.

Käsityöläisille oli valtiovallan
toimesta perustettu sunnun-
taikouluja, jotka toimivat
yleissivistystä jakavina kan-
sanopetuslaitoksina.

Lähteet:

Aimo Halila 1966: Kisälli.
Otavan iso tietosanakirja,
osa 4. Keuruu.

Urho Somerkivi 1950: Sun-
nuntaikoulujen perustami-
sesta. Suomen kasvatuk-
sen ja koulutuksen historian
seura. Koulu ja menneisyys.
Vuosikirja VIII (1949-1950).
Pp. 15-37.

sisä, Missourissa. Lomakkeessa olevan merkinnän mukaan hän oli saapunut Yhdysvaltoihin siirtolaisena vuonna 1893. Hänellä oli saksalaista alkuperää, Marissassa, Illinoisissa 8.3.1876 syntynyt vaimo Rosalie Hannah o.s. Steinheimer ja kaksi lasta, joulukuussa 1897 syntynyt poika John ja lokakuussa 1899 syntynyt tytär Emma.

Aaron ja Rosalie olivat olleet kolme vuotta naimisissa ja he asuivat omistamassaan asunnossa osoitteessa 8424 Stalls Ferry Road. Samalla kadulla asui myös kolme muuta suomalaista räättäliä: John Tanskanen, Ferdinand Muinonen ja Carl Lundstrom. John Tanskanen oli saapunut Yhdysvaltoihin 10 vuotta aikaisemmin, vuonna 1890,

kun taas muut suomalaisräättäliä perheineen, Tanskasen vaimo Hanna heidän mukanaan, saapuivat maahan vuosina 1892–1893. Aron Pennanen oli heistä ainoa, jonka vaimo oli syntynyt Yhdysvalloissa [10].

Vuoden 1910 väestölaskennassa Aron Pennanen asui perheineen omistamassaan asunnossa osoitteessa 6631 Wise Avenue ja työskenteli takin tekijänä (coat maker). John-pojasta ja Emma-tyttärestä ei ole mitään merkintää, mutta perheeseen oli syntynyt kaksi uutta lasta, tytär Lillie vuonna 1898 ja poika Ross Joy vuonna 1900. Lasten syntymävuosissa näyttäisi olevan jonkin verran sekaannusta, sillä aiemmassa, vuoden 1900 väestölaskennassa ei

ole merkintää Lilliestä, jonka olisi pitänyt olla vuotta vanhempi kuin lomakkeeseen merkitty sisarensa Emma. Myös Aronin kohdalla oleva merkintä Yhdysvaltoihin saapumisvuodesta oli muuttunut vuodesta 1893 vuodeksi 1892 [11].

Maaailmansodassa ja laulavana artistina

Ensimmäinen maailmansota oli jo riehunut Euroopassa kesästä 1914 lähtien kun Yhdysvallat liittyi ympärysaltojen rintamaan ja julisti Saksalle sodan 6.2.1917. Ensimmäiset amerikkalaiset joukot saapuivat Ranskaan samana keväänä 26.6.1917. Ross Joy Pennanen värväytyi sotaväkeen kotikaupungissaan St. Louisissa vuoden 1917–1918 kutsunnoissa.

REGISTRATION CARD				
SERIAL NUMBER	4940		ORDER NUMBER	45847
1 <i>Ross Joy Pennanen</i>				
2 PERMANENT HOME ADDRESS: <i>6759 Nashville Avenue Mo</i>				
Age in Years	Date of Birth			
3 <i>18</i>	<i>May 25 1880</i>			
RACE				
White	Negro	Oriental	Indian	
5 ☒	6	7	Citizen	Non-citizen
U. S. CITIZEN			ALIEN	
Native Born	Naturalized	Citizen by Father's Naturalization Before Re-entrant's Majority	Declarant	Non-declarant
10 ☒	11	12	13	14
15 If not a citizen of the U. S., of what nation are you a citizen or subject?				
PRESENT OCCUPATION		EMPLOYER'S NAME		
16 <i>Auto Mechanic</i>		17 <i>Hudson Phillips</i>		
18 PLACE OF EMPLOYMENT OR BUSINESS: <i>3301 Locust Avenue Mo</i>				
NEAREST RELATIVE				
Name	19 <i>Rosalie Pennanen Mother</i>			
Address	20 <i>6759 Nashville Avenue Mo</i>			
I AFFIRM THAT I HAVE VERIFIED ABOVE ANSWERS AND THAT THEY ARE TRUE				
P. M. G. O. Form No. 1 (Rev. 11)				
<i>Ross Joy Pennanen</i>				

Ross Joy Pennanen värväytyi 1. maailmansotaan kutsunnoissa 1917-1918.

Lähde: United States World War I Draft Registration Card 1917-1918

Hänen oli 18 vuotias, sinisilmäinen ja vaaleatukkainen, keskipitunen ja rakenteeltaan normaali (Kuva 2). Rekisterönnissä hänen ammatikseen on merkitty automekaanikko. Hänen joukko-osastostaan tai osallistumisestaan itse sotaan ei ole tietoa, mutta hän palasi takaisin kotikaupunkiinsa St. Louisiin ja vuoden 1920 väestölaskennassa hänet oli merkitty asumaan osoitteeseen 6759 Nashville Avenue yhdessä vanhempiensa ja lennätimen hoitajana työskennelleen sisarensa Lillyn kanssa ja hänen ammatikseen on merkitty edelleen automekaanikko [12].

Seuraavassa väestölaskennassa vuonna 1930 Ross Joy Pennanen asui edelleen vanhempiensa luona St. Louisissa Nashville Avenuen talossa, jonka arvoksi on ilmoitettu 4000 dollaria. Lomakkeeseen on myös merkitty, että perheellä oli radio. Nyt Ross Joyn ammatti on artisti, lomakkeessa on merkintä "Com. art. sings" [13].

Seuraavan kymmenvuotiskauden aikana Pennasten perheessä tapahtuu muutoksia. Kesällä 1932 räätäli Aron Pennanen kuoli [14]. Ross Joy Pennanen meni naimisiin Leona E. Harrisin kanssa ja he asuivat

vuoden 1940 väestölaskennan mukaan vuonna 1936 syntyneen poikansa Richard Alan Pennasen kanssa St. Louisissa, osoitteessa 6305 Winona Avenue [15].

Gatewood Gardens hautausmaalla St. Louisissa on hautakivi, jossa lukee vain sukunimi Pennanen ilman muita merkintöjä (kuva 3). Hautatiedoista käy selville, että haudassa lepäävät Aron ja Rosalie Pennanen, Ross J. ja vaimonsa Leona E. Pennanen sekä Lilly Pennanen, isoisäni serkun perhe kokonaisuudessaan kahta vanhinta lasta Johnia ja Emmaa lukuunottamatta [16].

Kaksi sukupolvea puolustusvoimien palveluksessa

Richard Alan Pennanen kävi koulua Cherryvillessä Missouriissa, jonka jälkeen hän aloitti 19 vuotiaana 41 vuotta kestäneen palveluksensa Yhdysvaltojen ilmavoimissa. Hänen palveluspaikkojaan olivat Saksa, Alaska, Colorado ja Tinker Air Force Base Oklahomassa. Hän kuului ilmavoimien siviilihenkilökuntaan ja viimeisimmässä työtehtävässään toimi B-1 pommikoneiden parissa ammattinimikkeellä "Equipment Specialist"

[17].

Richard Alan Pennanen meni naimisiin 22 vuotiaana Oklahomassa vuonna 1958 (Kuva 4) ja hänen poikansa Ross Alan Pennanen syntyi 28.11.1966 Tulsassa, Oklahomassa. Valmistuttuaan McCloud High Schoolista Ross Alan opiskeli University of Central Oklahomassa ja harrasti taistelulajeja. Hän oli Yhdysvaltojen armeijan kersantti palveluspaikkanaan 2nd Battalion, 5th Field Artillery Regiment, Fort Sill, Oklahoma.

Hän kaatui Irakin sodassa 2.11.2003 kun sotilaita kuljettanut Chinook-helikopteri ammuttiin alas Fallujan kaupungissa lähellä Bagdadia [18]. Hänet on haudattu Resthaven Gardens hautausmaalle Oklahoma Cityssä.

Seuraavalla viikolla Ilta-Sanomat julkaisi uutisen suomalaissukuisen kersantin kaatumisesta (kuva 5). Lehden artikkelissa haasteltiin myös kuolleen sotilaan isää Richard Pennasta, joka kertoi perheen suomalaisesta alkuperästä. Hän muisteli että hänen Suomesta siirtolaisena Amerikkaan tulleen isoisänsä nimi olisi ollut Erik ja hänen kotipaikkansa Helsinki. Hän myös mainitsi että perhe oli asunut

MISSOURI STATE BOARD OF HEALTH BUREAU OF VITAL STATISTICS CERTIFICATE OF DEATH					
1. PLACE OF DEATH			Registration District No. 180		
County _____			Primary Registration District No. 9005		
Township _____			City St. Louis No. 6759. Nashville		
2. FULL NAME Aaron Pennanen					
(a) Residence, No. 6759 Nashville Ave. St. 4 Ward. (If not (Usual place of abode)					
Length of residence in city or town where death occurred yrs. mos. da. How long in U.S., if of foreign birth					
PERSONAL AND STATISTICAL PARTICULARS				MEDICAL CERTIFICATE	
3. SEX Male	4. COLOR OR RACE White	5. SINGLE, MARRIED, WIDOWED, OR DIVORCED (write the word) Married		21. DATE OF DEATH (MONTH, DAY, AND YEAR) 22. 74	
5A. IF MARRIED, WIDOWED, OR DIVORCED HUSBAND OF (OR) WIFE OF Mrs. A. Pennanen				I last saw him alive on _____, 19____	
6. DATE OF BIRTH (MONTH, DAY, AND YEAR) 5/16/1864				to have occurred on the date stated in The principal cause of death and rate	
7. AGE YEARS 68	MONTHS 1	DAYS 12	IF LESS than 1 day, _____ hrs. or _____ min.	A 40	
8. Trade, profession, or particular kind of work done, as spinner, sawyer, bookkeeper, etc. Tailor, Retired				Signature	
9. Industry or business in which work was done, as silk mill, _____					

Eläkkeellä oleva räätäli Aaron Pennanen kuoli 28.6.1932 klo 6 iltapäivällä St. Louisissa, Missouriissa krooniseen sydänlihastulehdukseen.

Lähde: United States Social Security Death Index database

St. Louisista, Missourissa. Richard Pennanen eli vielä runsaat viisi vuotta poikansa kuoleman jälkeen ja harrasti moottoripyöräilyä vielä eläkkeelle jäätyään. Hän kuoli Oklahomassa 19.4.2009 [17] ja hänet on haudattu Carneyn kaupungin hautausmaalle [17].

Itäsuomalainen perimä sydämissämme

Jo parissa sukupolvessa on muisto Suomesta tulleesta esi-isästä haalistunut amerikkalaisten sukulais-teni mielessä, hänen etunimensä ja kotipaikkansa on unohtunut. Richard Pennanen ei koskaan tavannut Maaningalla syntynyttä, Kuopiossa räättälinopin saanutta ja Helsinkiin muuttanutta isoisäänsä Aron Pennasta, joka kuoli neljä vuotta ennen pojanpoikansa syntymää. Hän ei todennäköisesti koskaan kuullut Suomessa eläneistä sukulaisistaan, koulumestari Aronista ja nuorena kuolleesta Johannasta, Aronin veljestä Davidista, heidän vanhemmistaan Larsista ja Eva Christinasta tai vielä varhaisemmista sukupolvista. Ilta-Sanomien haastattelussa Richard Pennanen kertoi suomalaisen sukunimen olevan osa perheen identiteettiä. Nimi säilyy myös edelleen Ross Alan Pennasen nyt jo aikuisen pojan myötä.

Äitini ja isoisäni ovat kuolleet sydäninfarktiin. Aron Pennasen kuolintodistukseen (kuva 6) on merkitty kuolinsyyksi kroonin sydänlihastulehdus. Ross J. Pennasen kohdalle on hautatietoihin merkitty ”heart” ja Richard A. Pennasen muistokirjoituksessa hänen kuolinsyykseen ilmoitetaan sydämen pysähdys. Itäisen Suomen sydän- ja verisuonitautien perimä näyttää yhdistävän meitä molemmilla puolilla Atlanttia eläviä sukuhaaroja. Löysin muutama päivä sitten Facebookista Irakissa kaatuneen Ross A. Pennasen pojan ja sisaren. Viesti Messengerillä tavoittaisi heidät hetkessä...

Lähteet:

1. Maaningan seurakunnan arkisto, syntyneiden ja kastettujen luettelot 1853-1880 (I C:6). Kansallisarkisto, digitaaliarkisto (<http://digi.narc.fi>).
2. Maaningan seurakunnan arkisto, lastenkirja 1854-1863 (I Ab:8). Kansallisarkisto, digitaaliarkisto (<http://digi.narc.fi>).
3. Maaningan seurakunnan arkisto, rippikirja 1854-1863, (I Aa:13 Haatala-Kurolanlahti) Kansallisarkisto, digitaaliarkisto (<http://digi.narc.fi>).
4. Maaningan seurakunnan arkisto, rippikirja 1864-1973, (I Aa:15 Haatala-Kurolanlahti) Kansallisarkisto, digitaaliarkisto (<http://digi.narc.fi>).
5. Maaningan lastenkirja 1864-1880 MKO 13-34, SSHY, HisKi-tietokanta
6. Pekkarinen, A.-L. 2015. Myö Muaningan helemassa huppaellaan. Maaningan pitäjäkirja. Maaninka Seura ry. 451 s.
7. Kuopion läänin henkikirja 1880-1880 (K:89). Kansallisarkisto, digitaaliarkisto (<http://digi.narc.fi>).
8. Maaningan rippikirja 1864-1880 MKO 55-74, SSHY, HisKi-tietokanta.
9. Kuopion tuomiokirkko-seurakunnan rippikirja 1869-1885 MKO 111-152, SSHY, HisKi-tietokanta.
10. United States Census, 1900, database with images, FamilySearch; citing enumeration district (ED) 13, sheet 5A, family 93, NARA microfilm publication T623 (Washington, D.C.: National Archives and Records Administration, 1972.); FHL microfilm 1,240,889.
11. United States Census, 1910, database with images, FamilySearch; citing NARA microfilm publication T624 (Washington, D.C.: National Archives and Records Administration, n.d.).
12. United States Census,

- 1920, database with images, FamilySearch; citing ED 467, sheet 2B, line 95, family 54, NARA microfilm publication T625 (Washington D.C.: National Archives and Records Administration, 1992), roll 960; FHL microfilm 1,820,960.
13. United States Census, 1930, database with images, FamilySearch; citing enumeration district (ED) ED 151, sheet 4A, line 29, family 58, NARA microfilm publication T626 (Washington D.C.: National Archives and Records Administration, 2002), roll 1240; FHL microfilm 2,340,975.
14. United States Social Security Death Index, database, FamilySearch; citing U.S. Social Security Administration, Death Master File, database (Alexandria, Virginia: National Technical Information Service, ongoing).
15. United States Census, 1940, database with images, FamilySearch; citing enumeration district (ED) 96-777, sheet 4A, line 19, family 107, Sixteenth Census of the United States, 1940, NARA digital publication T627. Records of the Bureau of the Census, 1790 - 2007, RG 29. Washington, D.C.: National Archives and Records Administration, 2012, roll 2206.
16. Find A Grave Index, database, FamilySearch; citing record ID 34762045, Find a Grave, <http://www.findagrave.com>.
17. Richard Pennanen. The Oklahoman, obituaries, 22.-23.4.2009.
18. Sgt. Ross A. Pennanen. The Washington Post. Death Notices. Published online Jan. 28. 2005.

Hakkapeliitta Olli Vilpunpoika

Jorma Lappalainen

Olli Vilpunpoika syntyi 1595 Maaningan Halolassa ja oli ratsumiehenä 30-vuotisessa sodassa yli kymmenen vuotta Liivinmaalla ja Saksassa. Sodan jälkeen hän ryhtyi hoitamaan vaimonsa perimää Juustilanjoen kartanoa Viipurin lähellä. Veroista hän joutui taistelemaan ja sai lopulta oikeudenmukaisen päätöksen vasta Ruotsin sotakollegiolta.

Ruotsin suurvaltapyrkimykset

Tämä tarina kertoo isänäitini sukujuuriin kuuluvasta hakkapeliitasta eli kolmikymmenvuotisen sodan ratsusotilaasta. Tarinan päälähteenä on Anna Lehtovaaran kirjoittama Halosten sukukirja. Tarina kertoo pienen osan siitä suuresta taakasta, jota suomalaiset joutuivat kantamaan, kun Ruotsi pyrki vuosisatojen ajan olemaan suurvalta.

Ruotsi oli kuitenkin vielä 1600-luvun alkupuolella väkiluvultaan vähäinen verrattuna moniin kiistakumppaneihinsa. Koko Ruotsin valtakunnassa oli asukasluku vain puolitoista miljoonaa Suomi, Käkisalmen lääni, Viro ja Inkeri mukaan lukien. Venäjällä oli ainakin kuusi miljoonaa asukasta,

Puola-Liettuassa sama määrä, valtiollisesti rikkonaisessa Saksassa parikymmentä miljoonaa. Vain noin miljoonan asukkaan Tanska-Norja oli väestöltään heikompi. Ainoastaan pinta-alaltaan Ruotsi oli Euroopassa kolmannella sijalla.

Ruotsin ja Suomen historia on täynnä sotia niin pitkälle kuin historiaa on tiedossa. Mutta miksi jatkuvasti sodittiin, miksei voitu nauttia rauhasta, kun sellainen onnistuttiin saavuttamaan? Jussi T. Lappalaisen mielestä kysymys ei oikeastaan sovi - esimerkiksi 1600-luvulla - aikaansa ollenkaan. Sen ajan ruhtinaiden ja ylimysten kasvatus piti sotaa valtakuntien normaalitoimintana. ”Rauha oli poikkeustila, jonka aikana kerättiin voimia seuraavaan sotaan.”

Olli Halonen Maaningalta

Hakkapeliitta, ratsumies Olli Vilpunpoika Halonen (Olof Filipsson Haloinen) syntyi noin vuonna 1595 Maaningan Halolassa ja kuoli vuonna 1642 ehkä Tukholmassa.

Olli muutti Maaningalta Viipurin seudulle ja meni siellä naimisiin. Ollin puoliso oli Anna Pietarintytär Juusten, joka syntyi 1595 Juustilanjoella ja kuoli ehkä 1660-luvulla Maaningalla. Anna oli piispa Paavali Juustenin pojantytär. Annan isä Pietari Paavalinpoika Juusten oli Käkisalmen linnanvouti ja ratsuväen päällikkö nuijasodan ajoilta. Hän kuoli vasta 1614, vaikka hänet oli vuonna 1599 tuomittu kuolemaan.

Ollin ja Annan lapset, tiedot ovat osittain epävarmoja:

1 Kirsti Ollintytär Halonen, s. 1625, puoliso Paavali Paavalinpoika Partanen, s. 1620. Muutti äitinsä kanssa Maaningalle isänsä kuoleman jälkeen.

2 NN. Ollintytär Halonen, s. ennen vuotta 1644, puoliso vouti Peter Couper. Asui tiettävästi Viipurissa. Hänellä on monia jälkeläisiä.

3 NN. Ollinpoika Halonen. Hänen kohtalostaan ei ole tietoa.

Ollin isä oli talollinen Vilppu Ollinpoika Halonen, s. n. 1560, Maaninka. Hänen isänsä oli muuttanut Maaningalle Rantasalmelta. Vilpulla on maita Maaningalla, Jännevirralla ja Nerkoonjärvellä. Vilpulla oli ainakin neljä poikaa: Pekka, Olli, Mikko ja Vilppu.

Hakkapeliitat

Hakkapeliitat olivat Ruotsin sotaväessä kolmikymmenvuotisen sodan aikana palvelleita suomalaisia ratsumiehiä. Aseinaan heillä oli kaksi ratsupistoolia ja miekka. Lisäksi varusteina saattoi olla ky-

pärä, nahkahaarniska (költeri) tai teräksinen rintahaarniska (kyrassi).

Hakkapeliitat ratsastivat suomenhevosruunilla. Ruotsin ratsuväki ja hakkapeliitat sen osana käytti 1600-luvun alussa täysin uutta ratsuväen rynnäkkötaktiikkaa, jonka tuloksena oli erinomainen sotamenestys. Jussi T. Lappalaisen mielestä hakkapeliittojen maine hurjina ja pelottavina satureina on hieman liioiteltu ja paljolti Sakari Topeliuksen Maamme-kirjan ansiota.

Detlev Pleiss on todennut, että suomalaiset olivat erinomaisen kurinalaista joukkoa, käyttäytyvät väestöä kohtaan asiallisesti ja olivat siksi suorastaan suosittuja erotuksena mannermaan pahapäisistä palkkasatureista.

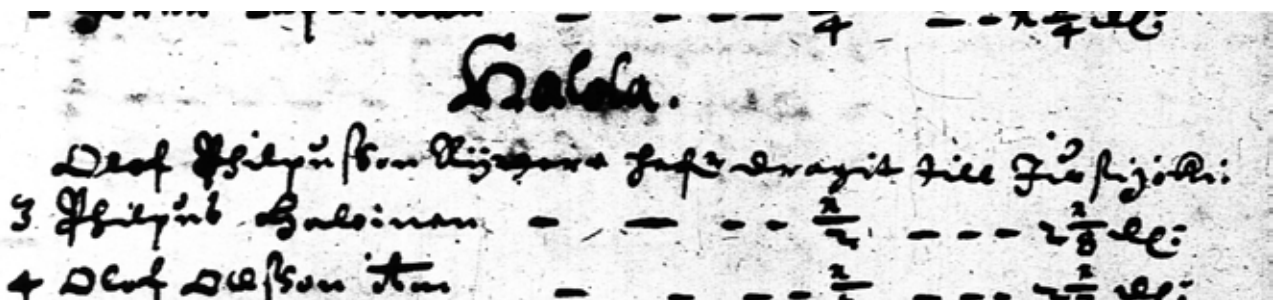
Sota kuitenkin pitkittyi ja raasitui. Huolto ei useinkaan toiminut. Sotilaat joutuivat kärsimään vilua, nälkää ja surkeaa hygieniää. Sairaudet kaatoivat suuria määriä sotajoukoista. Henkensä pitimiksi sotilaiden piti ryöstää ruokansa ja rehu hevosilleen siviiliväestöltä. Ja se oli raakaa puuhaa. Siksiä sanottiin katolisissa kirkkoissa

rukoillun: ”Varjele meitä suuresti ylistetty pyhä Neitsyt Maria, perkeleestä, Ruotsista, suomalaisista ja lappalaisista!”

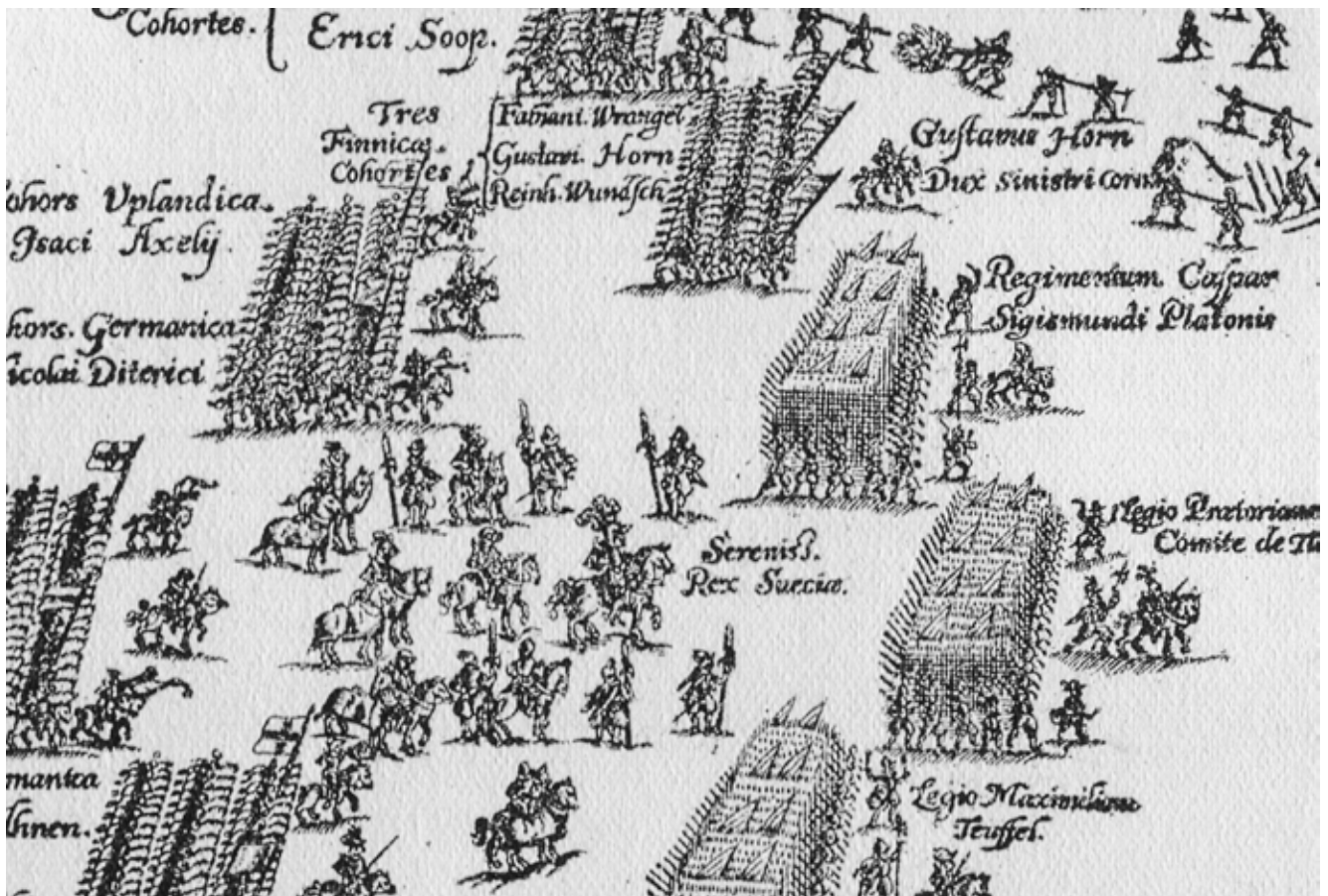
Ollin sotaretki Liivinmaalle 1625 - 1630

Ihan tarkkaan ei voi sotilasasiakirjoista saada selville mihin taisteluihin yksittäinen ratsumies on osallistunut. Seuraava kertomus Ollin sotaretkistä perustuu niihin tietoihin kenenkä alaisuuteen Olli minäkin vuonna oli merkitty ja mitä tiedetään näiden joukko-osastojen osallistumisesta taisteluihin.

Olli oli Liivinmaalla ratsumiehenä savolaisen ratsuväen joukoissa. Vuonna 1623 Olli oli merkitty ratsumieheksi Henrik Kristerinpojan savolaiseen ratsuväkeen (Ratsumestari Henrik Kristersson Gyllenhierta, joka eli vuosina 1590 – 1625). Vuonna 1626 Olli oli merkitty Maaningalla Erik Jöreninpojan (tai Jönsinpojan) joukkoihin ja Juustilanjoella Jaakko Pentinpojan komppaniaan (Ratsumestari Jakob Bengtsson Sabelhierta, oli kotoisin Porvoon Sännäisistä ja hän kuoli 1640).

Savonlinnan ja Pien-Savon tilikirja Maaningan Halolan kohdalla vuodelta 1625 sivu 76: Ylin rivi: Olof Philipinpoika ratsumies on mennyt Juustilanjoelle

Wallhofin taistelu 1626, osasuurennos laajasta kuparipiirroksesta
Ylhäällä Gustaf Hornin suomalaiset (Tres Finnicas Cohortes)
ja keskellä Ruotsin kuningas (Rex Suecia)
Lähde: Wikimedia commons

Ruotsalaisten joukot piirittivät elokuun alussa 1625 Tarton, joka aivan alivoimaisena vain runsaan viikon kuluttua antautui. Kun komppanian päällikkö Henrik Kristerinpoika oli kuollut, Olli siirtyi Henrik von Howenin komppaniaan. Von Howen oli balttilaista sukua Kuurinmaalta. Marssimalla Liivinmaan kaakkoisrajaa koko Liivinmaa eristettiin Liettuasta. Syyskuussa ruotsalaiset joukot piirittivät Adselia Latviassa (nykyisin nimeltään Gaujiena), joka antautui 10.9.1625.

Wallhofin taistelu

Taistelu käytiin 7. tammikuuta 1626, Wallhofissa Latviassa (nykyisin Valle). Mukana oli myös kuningas Kustaa II Adolf.

Ruotsi voitti taistelun. Kyseessä oli hakkapeliittojen ensimmäinen voitto ja siksi se oli tärkeä. Suomen ratsuväen järjestely oli Kustaa II Aadolfin vuoden 1625 Liivinmaan sotaretkeen mennessä saatu päätökseen.

Miehet olivat valikoitua hyvää ainesta ja hevoset suomenhevo-

sia. Ne eivät siis olleet tyypillisiä ruotsalaisia poneja, joita mm. Lützenin taistelussa käytti Smoolannin ratsurykmentti. Säilyneiden tietojen mukaan suomalaisten ratsuhevosten mittavaatimukset olivat suuremmat kuin ruotsalaisten yleensä. Uudet suomenhevoset olivat sekä vahvoja että sitkeitä ja ajan yleiseen läntiseen eurooppalaiseen tasoon verrattuna nopeita.

Vuodenvaihteeseen 1625-1626 mennessä Väinäjoki oli jäätynyt ja Kustaa Aadolfin joukot, n. 5000 miestä, olivat asettuneet Kokenhusen-nimiselle paikkakunnalle.

Näistä oli uutta suomalaista ratsuväkeä 12 komppaniaa käsittäen noin tuhat miestä. Suomalaista jalkaväkeä ei ollut mukana. Wallhofin kentän laitamilla 7. tammikuuta vastaisena yönä kohdattiin Sapiehan puolalaiset, hänellä oli vain noin 3500 miestä, mutta joista siihen asti pelättyjä ratsumiehiä oli 2500.

Taistelu käytiin tammikuun seitsemannen päivän aamuna vuonna 1626. Suomalaisten ratsumiesten komentaja taistelussa oli Kustaa Horn. Puolalaiset olivat vielä uudelleen ryhmittymässä, kun suomalaiset suorittivat rajun yllättävän rynnäkön. Tämäkin kumoo väitteen, että suomalaiset olisivat ratsastaneet mitättömällä poneilla. Ruotsinmaan puolelta ei taisteluun muita joukkoja osallistunutkaan. Puolalaiset menettivät kaatuneina 500 miestä ja vankeina 150 miestä, suomalaiset eivät yhtään. Kyseessä ei ollut siis oikeastaan kahden osapuolen taistelu, vaan yllätys ja sen seurauksena puolalaisten ratsumiesten pako. Takaa-ajo jatkui kahden peninkulman päähän, ja sotasaaliiksi joutui myös puolalaisten koko kuormasto.

Vuoden 1626 keväällä majoituttiin Tarton lähellä Laius-nimisellä paikkakunnalla, josta joukot kotiutettiin. Olli Vilpunpoika menetti jossain vaiheessa hevosensa ja oli välillä jalkaväessä Erik Jönsinpojan alaisuudessa, kunnes hevosensa saatuaan siirtyi taas ratsuväkeen.

1626 syyskuussa tultiin Latvian Wendeniin (nykyisin Cēsis), siellä taisteltiin 3.12. Ruotsi voitti taistelun. Vuoden 1627 alussa oltiin linnaleirissä Tallinnan lähellä. Heinäkuussa siirryttiin Riikaan. Elokuussa ruotsalaiset hyökkäsivät Väinäjoella puolalaisten kimppuun jatkaen matkaa Kokenhuseniin ja Selburgiin (nykyisin Sēlpils). Elokuun loppuun mennessä koko Liivinmaa oli valloitettu.

Vuoden 1628 tammikuussa ruotsalaisten joukot tulivat Treideniin (nykyisin Turaida), jossa hyökättiin eräaseen lähikylään leirityneiden puolalaisten joukkojen kimppuun 1. helmikuuta. Kaikki ei kuitenkaan mennyt suunnitelmien mukaan. Henrik von Howen kaatui taistelussa. Olli Vilpunpoika siirtyi Jaakko Pentinpojan joukkoihin saman vuoden joulukuuhun asti, jolloin Jaakko luopui komppaniastaan ja hänen ratsuväkinsä siirrettiin Otto Yxkullin johdettavaksi. Vielä 1629 helmikuun lopulla oli yhteentoja puolalaisten kanssa. Niiden jälkeen puolalaiset olivat valmiita ehdottamaan aselepoa. Vuonna 1629 jossain vaiheessa Otto Yxkull siirtyi pois ja Olli siirtyi Johan Kristerinpojan alaisuuteen. Ratsuväkeä majoitettiin Riiaassa mm. sisteriläisnunnaluostariin.

Olli Vilpunpojan sotaretki Saksaan

1630 tammikuussa Olli Vilpunpoika mahdollisesti kotiutui Liivinmaalta ja siirtyi nyt Johan Wittenbergin johtamaan yksikköön Viipurin ratsuväessä. Olli Vilpunpoika kuului pääosan koko Saksan sodan ajasta Wittenbergin alaisuuteen. Ainakin vuonna 1634 Johan

Wittenbergin johtama komppania kuului kuuluisimman suomalaisen hakkapeliittapäällikön eli Torsten Stålhandsken rykmenttiin. Vuonna 1635 Wittenberg siirtyi johtamaan Raaseporin läänistä koottua ratsuväkeä ja hänen entisiä ratsumiehiään siirrettiin Otto Yxkullin joukkoihin.

Johan Wittenberg

Johan Wittenberg oli alkuaan nimeltään Johan Wirtenberg von Debern ja kotoisin Rymättylän Ylttisestä. Hän oli luutnanttina Gustaf Hornin komppaniassa 1626. Hän tuli kapteeniksi Karjalan ratsuväkeen, joiden kanssa purjehti Saksaan vuoden 1630 kesäkuun lopussa, nimitettiin majuriksi Viipurin ratsuväkirykmentissä vuonna 1633. Veljensä Arvidin kanssa hänet aateloitiin 1634 numerolla 187, ja ylennettiin everstiluutnantiksi Turun lääninratsuväkirykmenttiin 15.11.1635.

Wittenberg osallistui suomalaisen ratsuväen kanssa kolmikymmenvuotisen sodan merkittävimpiin taisteluihin ja herätti erityisesti huomiota Wittstockin taistelussa 1636, jossa hän everstin tultua vangituksi, johti rykmenttiä. Wit-

Hakkapeliitta,
postimerkki
vuodelta 1940

Lähde: Wikime-
dia commons

tenberg seurasi Banérin johtamia joukkoja Ranskaan ja Baijeriin. Hänet nimitettiin everstiksi Turun läänin rykmenttiin vuonna 1641, ja hän johti armeijan oikean siiven taistelua Leipzigin 23.10.1642. Wittenberg kuoli naimattomana vuonna 1649 ja hänet on haudattu Turun tuomiokirkkoon.

Saksan sotaretken vaiheita

Vuonna 1630 loppukesällä ratsuväki matkusti laivoilla Pohjois-Saksan Stralsundiin. Matti J. Kankaanpään kirjan mukaan Olli Vilpunpoika varusti Viipurin Juustilanjoelta kaksi ratsukkoa. Hän itse ratsasti toista hevosta. Toinen Ollin ratsumies oli vuoden 1633 katselmuksessa merkitty kuolleeksi Stettinissä. Ensimmäinen taistelu oli Pommerin Pasewalkissa (Stettinin lähellä). 7. syyskuuta 1631 sodittiin Breitenfeldin kuuluisa taistelu Leipzigin lähellä. Ruotsin voitto tässä taistelussa oli tärkeä, koska se loi kuninkaan ja ruotsalaisten armeijan kovan maineen Saksassa.

Olli Vilpunpoika menetti hevosen jossain vaiheessa. Jos ratsumies menetti hevosen, korvaava piti hankkia sotasaaliina vastapuolelta tai paikalliselta väestöltä. Taistelussa olleista 9000 hevosesta kuoli 4000. Moni joutui siis hankkimaan uuden hevosen. Talvi vietettiin Königshofenissa.

Vuonna 1632 maaliskuun 9. päivä oli Baijerin pohjoisosassa Bambergin taistelu. Matka jatkui Augsburgiin, kesällä valloitettiin München. Ei ole tietoa oliko Olli mukana kuuluisassa Lech-virran taistelussa. Müncheniin asti oli sotaretki suuntautunut mutkitellen kohti etelää. Münchenin jälkeen käännyttiin takaisin kohti Pohjois-Saksaa.

Marraskuun 6. tuli sitten vastaan Lützenin merkittävä taistelu itäisessä Saksassa Saksi-Anhaltissa. Siinä uhkarohkea kuningas Kustaa II Adolf kaatui. Taistelun lopputulos oli ratkaisematon, keisarilliset perääntyivät, mutta Ruotsin kuninkas siis kaatui. Taistelun jälkeen joukot siirtyivät Elsassiin.

Vuoden 1633 keväällä oltiin Augsburgissa ja samana vuonna 8. heinäkuuta sodittiin Oldendorfin taistelu Hannoverista länteen. Siellä saavutettiin ratkaisevaksi sanottu voitto Ruotsin joukoille. 1634 syyskuun 6. tapahtui Nördlingenin taistelu. Se oli puolestaan keisarillisten voitto, mutta erittäin paha tappio vastapuolelle. Suomalaisia ratsumiehiä ei osallistunut Nördlingenin taisteluun ainoastaan suomalaista ylintä johtoa. 1636 lokakuun 4. oli vuorossa Wittstockin taistelu Berliinistä pohjoiseen. Se oli selkeä voitto Ruotsin joukoille. Vuosien 1637-1639 aikana Olli lienee palannut Suomeen.

Sodan jälkeen

Olli selvisi yli kymmenen vuotta kestäneestä sotimisesta hengissä. Moni ei selvinnyt. Jussi T. Lappalaisen laskelmien mukaan esimerkiksi vuosina 1638-1649 suomalaisten poistuma eli miehistötappiot Saksan sodassa oli ratsuväen osalta 55 % ja jalkaväen osalta peräti 68 %.

Viipurin ja Savonlinnan läänin ratsuväki-rykmentin lippu vuosilta 1634-1721

Lähde: www.geni.com/FinnishMilitary

Olli Vilpunpojan työtehtävänä oli nyt hoitaa vaimonsa perimää Juustilanjoen kartanoa Viipurin lähellä. Kylvömääristä päätellen oli kyse suurista viljelyksistä. Hankaluuksia aiheutui kuitenkin siitä, että Ollin vaimon suvun pesä oli jakamaton ja vävysuvun eli Cröell-suvun edustajat juonittelivat ja käyttivät häikäilemättömästi valtaansa.

Kaiken lisäksi Olli Vilpunpojalta alettiin karhuta kolmen vuoden veroja, vaikka hänen ei kuulunut niitä maksaakaan. Olli ei tietenkään halunnut maksaa. Asiaa käsiteltiin oikeudessa ja lopulta Olli lähti hakemaan oikeuksiaan Tukholmasta kuninkaallisesta sotakollegiosta. Ja Olli saikin vapautuskirjeen veroista. Mutta pian tämän jälkeen hän kuitenkin kuoli.

Ollin kuoleman jälkeen leski Anna joutui riitelemään Johan Cröellin kanssa tilan omistuksesta. Noin vuosien 1643-1644 aikana Anna muutti Maaningalle, josta hän sai läänityksenä puolisonsa suvun maat ja peri puolisonsa osuuden Maaningan Halolasta. Tarkkaan ei tiedetä miten pitkään Anna eli mutta verotietojen mukaan hän oli elossa vielä vuonna 1664.

Ruotsin sodat ja suomalaiset

Ruotsin sotaretket eivät Olli Vilpunpojan sotaretkiin valitettavasti päättyneet. Kolmikymmenvuotinen sotakin saatiin päätökseen vasta vuonna 1648. Mutta muutaman vuoden päästä eli vuonna 1654 Ruotsi aloitti seuraavan sodan ja niitä Ruotsi kävi naapurimaidensa kanssa vielä vuoteen 1814 asti eli 177 vuotta Ollin kotiutumisen jälkeen ja lähes yhtä mittaa.

Suomalaiset tietenkin joutuivat osallistumaan näihin sotiin ja niiden raskaisiin kustannuksiin vain viimeistä Norjan sotaa lukuun ottamatta. Peter Englund onkin

todennut, että se aika, jota ”kutsutaan suurvalta-ajaksi, on mitä suurimmassa määrin ruotsalaisten ja suomalaisten yhteistä omaisuutta. Ruotsin uskomaton nousu suuruuteen ja valtaan 1600-luvun alkupuoliskolla olisi tietysti ollut mahdotonta ilman valtakunnan itäistä puolta, joka pystyi luovuttamaan rutiköyhälle valtiolle tuiki tarpeellisia voimavaroja – etenkin sotilaita.”

Ruotsi kuitenkin menetti suurvalta-asemansa jo Suuren Pohjansodan, vuosina 1700-1721, seurauksena. Siitä ja Suomen puolustuksen pitkäaikaisesta laiminlyönnistä seurasi Suomelle huonoja aikoja. Niiden kokemukset kuitenkin alkoivat kypsyttää ajatusta Suomen itsenäisyydestä.

Lähteitä:

Anttila Olavi, Tetri Juha E.: Hakkapeliittain jäljillä. Suomalaiset Euroopan sotakentillä. Ajatus Kirjat 2001. 335s.

Frälsesläkter i Finland intill stora ofreden af Jully Ramsay. Helsingfors. Förlagsaktiebolaget Söderström & C:o. 1909-16.

Englund Peter: Suuren sodan vuodet. WSOY 1996.

Kankaanpää Matti J.: Suomalainen ratsuväki Ruotsin ajalla. T:mi Toiset Aijat, Virrat 2016. 790 s.

Korhonen Arvi.: Hakkapeliittain historia. Osa 1. ja Osa 2. WSOY, Porvoo 1939

Lappalainen Jussi T.: Sadan vuoden sotatie. Suomen sotilaat 1617-1721. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 2001. 224s.

Lehtovaara Anna: Halosten askeleet ajassa. Matka historiassa reitillä Rantasalmi – Maaninka – Iisalmi. Simo Halosen (s. 1775) sukuseura. 2013. 308s.

Linnove Heikki: Hakkapeliittain mukana 30-vuotisessa sodassa. 1936. 95s.

[https://www.adelsvapen.com/genealogi/Wittenberg nr 187](https://www.adelsvapen.com/genealogi/Wittenberg_nr_187)
Haettu 14.1.2017

<https://www.geni.com/ople/N/6000000001703021007>
Haettu 14.1.2017

Koskenkorvaa ja könninkelloja

Syysretki Ilmajoelle 23.9.2017

Seuran syysretki Ilmajoelle lauantaina 23.9.2017

Lähtö klo 8.00 Tampereen Keskustorilta Vanhan kirkon edestä.

Menomatkalla sämpylät ja kahvit Parkanossa.

Ilmajoella Koskenkorvan Trahteerissa tutustutaan Koskenkorva-museoon ja Könnin kellontekijöihin. Oppaana toimii Könnien sukuseuran edustaja.

Trahteerissa nautitaan myös runsas pitopöytä ”kännikaloineen” (viinalla maustetut kalat).

Ruokailun jälkeen lähdemme tutustumaan Ilmajoen historiaan sekä nähtävyyksiin paikallisen oppaan johdolla. Kiertoajelu päättyy Namitupaan, missä näemme polkkakarkkien valmistusnäytöksen.

Paluumatkalla kahvit Jalasjärven Juustoportilla, missä mahdollisuus ostosten tekoon. Ostoksia voi tehdä myös Namituvalla sekä Koskenkorva-museolla, missä voi nauttia Koskenkorva 100 juomaa.

Paluu Tampereelle vanhan kirkon eteen noin klo 19.

Retken hinta

Seuran jäseniltä 60 euroa ja muilta 70 euroa. Hintaan sisältyy bussimatkat, opastukset, näyttelyiden pääsymaksut sekä kahdet kahvit ja lounas.

Ilmoittautuminen

Ilmoittaudu osoitteessa www.tamsuku.fi/retkelle.html

Ilmoittautuessa kerro

Retkelle tulijoiden nimi/nimet, osoite, puhelinnumero ja sähköpostiosoite, oletko sinä ja mahdollinen seuralaisesi Tampereen seudun suututkimusseuran jäseniä, ruokarajoitteet ja lähetetäänkö lasku sähköpostilla (suositeltava tapa) vai postitse.

Kotimaan retkelle ilmoittautumisesta

Ilmoittautuminen retkelle on sitova. Esteen sattuessa ilmoittautuminen on heti peruttava ilmoittamalla peruutuksesta tuija.soini@tamsuku.fi tai puhelimitse 050 534 3882. Kotimaahan suuntautuvan retken voi perua vapaasti viikkoa ennen lähtöä. Jos retken peruu tämän jälkeen, seura perii puolet retken hinnasta.

Ilkan patsas on mukulakivistä rakennettu Matti Visannin suunnittelema monumentti Ilmajoella, kuva Wikipedia.com

Koskenkorvan Trahteerin pitopöytä, kuva www.trahteer.com

Esitelmät syksyllä 2017

Tampereen seudun sukututkimusseura järjestää syksyn 2017 aikana keskustelu- ja esitelmäiltoja seuran jäsenille ja muille sukututkimuksesta kiinnostuneille.

Tilaisuudet pidetään tiistaisin Tampereen pääkirjaston Metson alakerran luentosalissa Kuusi. Metson katuosoite on Pirkankatu 2. Tilaisuudet ovat kaikille avoimia ja maksuttomia.

Tervetuloa mukaan jo klo 17.00 alkaen tapamaan tuttuja ja keskustelemaan sukututkimuksesta. Paikalla asiantuntijoita ja valmisteltuja puheenvuoroja illan esitelmän aihepiiriin.

Kysymyksiä klo 17 alkaviin keskustelutilaisuuksiin voi lähettää myös etukäteen hallituksen jäsenille. Osoite on seura@tamsuku.fi

Tiistaina 19.9.2017 klo 18.00 Tiina Miettinen: Totta ja tarua Uumajan Tegistä. Sursillin suku 1500-luvun voudintilien asiakirjoissa.

Tiistaina 3.10.2017 klo 18.00 Kari-Matti Pii-lahti: Suomen Sukuhistoriallisen yhdistyksen toiminta.

Tiistaina 17.10.2017 klo 18.00 Jorma Lappalainen: Turun pormestari Hans Platzin elämä ja toiminta.

Tiistaina 31.10.2017 klo 18.00. Katso tiedot alustajasta ja aiheesta seuran nettisivulta, www.tamsuku.fi

Tiistaina 14.11.2017 klo 18.00 Marja Pirttivaara: Geneettisen sukututkimuksen lumo.

Tiistaina 28.11.2017 klo 18.00. Katso tiedot alustajasta ja aiheesta seuran nettisivulta, www.tamsuku.fi

Muita tilaisuuksia 2017-2018

Genomitiedon iltakoulut Hervannan kirjaston lukusalissa torstaisin 7.9, 5.10, 2.11. ja 7.12. klo 18-20. Kouluttajana Riikka Piironen, katso www.genealogia.fi/genomitiedon_iltakoulu

Turun kirjamessut 6-8.10., katso www.kirjamessut.fi

Teemalauantai 14.10.2017 klo 10-15 aiheena kohti kahtiajakoa - Suomi 1917, tieteiden talo Helsinki, katso www.kauppa.genealogia.fi

Lauantai 11.11.2017 klo 11-18 Tampere, sukututkimus 1500- ja 1600-lukujen veroluetteloista, opettaja Tiina Miettinen, katso www.kauppa.genealogia.fi

Lauantai 25.11.2017 klo 10-14 Suomen sukututkimusseuran syyskokous, kaksi esitelmää ja juhlaohjelman ”Tasavallan presidenttien juuret” julkistaminen tieteiden talolla Helsingissä, katso www.genealogia.fi

Lauantai-sunnuntai 10-11.3.2018 valtakunnallinen sukututkimuspäivä **Suku 2018 Tampereella**. Lisätietoja osoitteissa www.genealogia.fi ja www.tamsuku.fi

Orpana 2/2017

Sisällysluettelo

- 2** **Hallitus ja toimihenkilöt**
- 3** **Puheenjohtajan palsta**
- 4** **Kartanon kankurit**
- 11** **Pellava ja ammattikutojat**
- 13** **Sockenskomakare Carl Gröndal**
- 16** **Juustomestari Christian Oesch**
- 19** **Koulumestarin torpasta**
- 24** **Hakkapeliitta Olli Vilpunpoika**
- 30** **Syysretki Ilmajoelle**
- 31** **Jäsenillat ja muut tilaisuudet syksy 2017**

4

16

